

Nr 8.

Ankom till riksdagens kansli den 9 maj 1924 kl. 3 e. m.

Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 8, i anledning av väckt motion om skrivelse till Konungen rörande vissa ändringar i gällande bestämmelser om skoltyper med varannandagsläsning m. m.

I en inom första kammaren av friherre Adelswärd väckt och till första kammarens första tillfälliga utskott för behandling hänvisad motion, nr 117, hemställes, att riksdagen ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t ville, *dels* genom vissa ändringar i folkskolestadgar och andra gällande författningar utfärda föreskrift om att skoltyper med »varannandagsläsning» må i vissa fall vara likaberättigade med högre skoltyper, och *dels*, efter hörande av medicinska och hälsovårdsmyndigheter, utfärda regler för, när det ena eller andra slaget av skoltyper skall tillämpas, i ändamål att tjäna till ledning för skolmyndigheter och folkskolinspektörer.

I avseende å motiveringen får utskottet hänvisa till motionen.

Utskottet har i vederbörlig ordning inhämtat yttrande över motionen från skolöverstyrelsen, och är detsamma med tillhörande bilagor fogat vid utskottets utlåtande.

Den strävan från skolmyndigheternas sida att i allt större utsträckning utbyta halvtidsläsande skolformer mot heltidsläsande, vilken föranlett väckandet av föreliggande motion, är, såsom av skolöverstyrelsens historik framgår, ingen nyhet i vårt lands undervisningsväsen. Alltsedan utfärdandet av den första normalplanen av år 1878 hava såväl varannandagsläsning som periodläsning betraktats såsom nödfallsutvägar, och den av motionären påtalade uppdelning i »huvudformer» och »undantagsformer», som förekommer i 1919 års undervisningsplan, står därför i full överensstämmelse med den föregående utvecklingen och är, såsom de av överstyrelsen anförda siffrorna utvisa, ett uttryck för i verkligheten existerande förhållanden. Mot 544,762 barn, som enligt senaste statistiska uppgifter undervisas i »huvudformerna», stå nämligen endast 160,692 i »undantagsformerna». Denna uppdelning, liksom strävandena att i görligaste mån begränsa halvtidsläsningen, har dessutom ett stöd i det programuttalande i fråga om folkskoleväsendets utveckling, som gjordes av 1917 år riksdag. Angående den här föreliggande frågan yttrades i skrivelsens motivering bland annat följande:

Utskottet.

»Vad först beträffar införandet av heltidsläsning, så har riksdagen icke tänkt sig möjligheten, att en sådan skulle på en gång kunna fullt genomföras, men anser dock, att densamma skulle kunna införas i vida flera fall än nu är förhållandet.

Det sakförhållandet kan visserligen icke förnekas, att de halvtidsläsande skolornas antal alltjämt minskas. Men denna minskning går särdeles långsamt. År 1910 utgjorde antalet barn, som undervisades i sådana skolor, 43 procent, år 1914 hade procenten nedgått till 39.5, alltså en minskning av i medeltal endast 0.72 procent om året. Det synes därför vara påkallat, att åtgärder vidtagas för åstadkommande av en snabbare utveckling härutinnan. *I sådant hänseende synes det riksdagen böra fastslås, att halvtidsläsning icke får vara regel, utan att det skall i varje särskilt fall framläggas giltiga skäl, som av folkskolöverstyrelsen godkännas, om denna skolform skall få bibehållas.»*

I sin hemställan anhöll riksdagen, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, i vad mån och på vad sätt ändringar och tillägg i gällande skolförfattningar eller annorledes borde vidtagas för »planmässig inskränkning i användandet av mindervärdiga skolformer, under strävan mot helt införande av heltidsläsning».

I enlighet med den uppfattning, som sålunda sedan nära ett halvt århundrade fått ett allt tydligare uttryck i lagstiftningen, har under de senaste årtiondena en utveckling från halvtidsläsande till heltidsläsande skolformer ägt rum, vilken under 1900-talets första årtionde skedde med väl så stor hastighet som under det andra. I mera avsevärd omfattning (40 procent eller däröver) förekommer halvtidsläsning numera endast i Västerbottens län i Norrland och i Kronobergs, Jönköpings, Östergötlands, Skaraborgs, Älvsborgs samt Göteborgs och Bohus län i Götaland.

Under den långa tid, man sålunda haft tillfälle att iakttaga verkningarna av övergången från den ena skolformen till den andra, har den meningen alltmera stadgats, att dessa verkningar i *pedagogiskt* hänseende i regel äro synnerligen gynnsamma. Att periodläsningen måste ge ett avsevärt sämre resultat än heltidsläsningen, torde ingen bestrida. Vad varannandagsläsningen beträffar, kan denna ur pedagogisk synpunkt endast under den förutsättningen anses något så när likvärdig med heltidsläsningen, att barnens hemuppgifter få ersätta det försummade skolarbetet. Barnen måste alltså kunna använda fritiden för inlärandet av dessa uppgifter, men detta är långt ifrån alltid förhållandet. I många fall användas folkskolebarnen under fritiden till kroppsarbete i eller utom hemmet. I själva verket har detta tidigare varit huvudmotivet för varannandagsläsningen, varmed också sammanhänger, att detta system i stor utsträckning endast tillämpats å det egentliga folkskolestadiet, men icke i småskolan. Omsorgen om barnens hälsa och hänsynen till skolvägarnas längd hava först på senare tid börjat anföras såsom huvudmotiv för varannandagsläsning, och enligt vad motionären själv medgivit, förekomma allt fortfarande skol-

distrikt, där det mindre är denna omsorg än önskan att utnyttja barnens arbetskraft, som förestavar motståndet mot införandet av ur uppfostrings-synpunkt bättre skolutyer. Även under förutsättning av tillräcklig överläsningstid företer emellertid varannandagsläsningen, såsom av överstyrelsen framhållits, allvarliga pedagogiska nackdelar. Även motionären erkänner, att »vardagsläsningen i regel måste vara den bästa skolformen, där sådan kan, på grund av förhandenvarande förhållanden, med fördel tillämpas». Han bestrider däremot, att den »under *alla* förhållanden är för barnens fysiska och andliga fostran den bästa», och anser, att den i glest befolkade trakter, där skolvägarna äro långa, rent av »i många fall kan bliva till verklig skada för barnen».

Den *hygieniska* synpunkt, motionären här anlägger, är den sida av saken, som man numera oftast hör beröras, och utskottet anser givetvis, i likhet med såväl motionären som skolöverstyrelsen, att den förtjänar allvarligt beaktande. Även ett ur pedagogisk synpunkt oklanderligt skolsystem skulle vara förfelat, om det medförde vådor för barnens hälsa och liv. Men det synes utskottet, som om motionären givit en betydligt överdriven framställning av ifrågavarande hygieniska risker. Han uppgiver sig — dock utan närmare angivna detaljer — kunna anföra »fall, då barn faktiskt ådragit sig ohälsa för hela livet genom denna vanvettiga skolgång». Å andra sidan säger sig skolöverstyrelsen, som i dylika ting torde få anses sitta inne med en synnerligen omfattande sakkunskap, icke känna något enda fall, »där det verkligen blivit ådagalagt, att barn, oavsett andra orsaker, tagit skada till sin hälsa genom att dagligen besöka skolan». De av doktor Stéenhoff i en till överstyrelsens yttrande fogad inlaga anförda inspektörsrapporterna giva vid handen, att de längst bort boende barnen, tvärt emot vad man skulle väntat, i allmänhet mest regelbundet infinna sig i skolor med heltidsläsning, samt att skolgången i dessa är bättre eller minst lika god som i skolor med varannandagsläsning, vilket ju icke synes vittna om något försämrat hälsotillstånd. När det gäller bedömandet av skolbarnens hälsotillstånd, måste man för övrigt, såsom doktor Stéenhoff i sin inlaga framhållit, taga en mängd andra faktorer än skolvägarnas längd med i räkningen: barnens olika ålder, deras utveckling, härdning och träning i gåendet, förhållandena i hemmet, väderleken, skolans hygieniska förhållanden, undervisningens beskaffenhet och anordning m. m. »Att avskilja skolvägsfrågan från alla därmed sammanhängande skolhygieniska och socialhygieniska förhållanden och söka vetenskapligt bestämma några allmänt gällande gränser för lämplig väglängd låter sig således icke göra», tillägger han. Det torde alltså vara att alltför mycket förenkla problemet, när man gör frågan om skolbarnens hälsotillstånd uteslutande till en fråga om skolvägarnas längd och beskaffenhet. En undersökning på här ifrågavarande område måste givetvis omfatta hela det ovan antydda komplexet av medverkande faktorer. I likhet med överstyrelsen finner utskottet, att en sådan undersökning, om den bleve grundlig och förutsättningslös samt verkställdes av verkligt sakkunniga personer, skulle kunna

bliva av stor nytta i olika hänseenden, icke minst såsom stöd för de yrkanden, folkskolinspektörerna ofta finna sig böra framställa om förbättringar av skollokaler och andra hygieniska åtgärder. Men då ett förslag om en så omfattande och kostsam utredning, som det här skulle gälla, torde falla utanför ramen för motionens yrkanden, har utskottet icke ansett sig kunna i detta sammanhang hemställa om framläggandet av ett sådant förslag från riksdagens sida.

I anslutning till nu anförda hygieniska synpunkter framhåller motionären, att förhållandena i vårt land »äro så olika, att skoltyperna och undervisningsordningen måste anpassas efter varje ords förutsättningar och behov för att lämna det största möjliga resultatet», och han anser därför, att heltidsläsningen bör »begränsas till de platser, där naturliga förutsättningar för densamma förefinnas, och varannandagsläsning föreskrivas, där förhållandena betinga den». Även utskottet är, liksom överstyrelsen, av den meningen, att en dylik anpassning bör ske, och att ehuru visserligen den heltidsläsande skolformen, såsom den under i övrigt lika förhållanden överlägsna, bör föredragas allestädes, där förutsättningar för dess tillämpande förefinnas, dessa förutsättningar dock ingalunda överallt äro för handen. Härav följer, att beträffande vissa platser i vårt land, de s. k. undantagsformerna fortfarande kunna anses i högre grad motsvara ortens behov än skolformerna av högre typ.

Den möjlighet till anpassning av skolformerna efter de lokala förhållandena, som motionären sålunda här påyrkar, förefinnes emellertid i själva verket redan nu. I gällande undervisningsplan upptagas 10 olika skolformer, av vilka 4 betecknas såsom huvudformer och 6 såsom undantagsformer, och dessa förete sinsemellan stora olikheter. Dessutom talas i undervisningsplanen om »de från dessa mer eller mindre avvikande former, som finnas vara nödvändiga att bibehålla», och dylika variantformer förekomma också i betydande utsträckning. För att tillmötesgå olika orters behov hava ytterligare anordningar företagits, bland vilka särskilt torde böra nämnas det s. k. »växellovet», varigenom varje lärjungeavdelning kan beredas en dags ledighet i veckan. Lagstiftningen på detta område söker alltså icke, såsom motionären förmenar, framtvinga en schablonmässig likformighet inom folkskoleväsendet utan erbjuder tvärtom en mångfald olika möjligheter för dess ordnande. Då det vidare i undervisningsplanen föreskrives, att folkskolor med halvtidsläsning få förekomma, »där heltidsläsning på grund av gles befolkning och långa skolvägar icke kan anordnas», synes härmed samma önskemål vara förverkligat, som ligger till grund för motionens första yrkande. Motionären hemställer däri om en riksdagsskrivelse med anhållan, det Kungl. Maj:t ville genom vissa ändringar i folkskolestadgar och andra gällande författningar utfärda föreskrift om att skoltyper med »varannandagsläsning» må i vissa fall vara likaberättigade med högre skoltyper. Sakligt sett synes genom ett bifall till detta yrkande ingenting stå att vinna utöver vad som i ovannämnda föreskrift redan är

stadgat, och då »undantagsformerna» under de angivna undantagsförhållandena uppenbarligen äro lika lagliga och berättigade som »huvudformerna», vore en ändring av dessa på verkligheten grundade benämningar enligt utskottets mening skäligen omotiverad.

I senare delen av motionens yrkande hemställes, att Kungl. Maj:t ville, efter hörande av medicinska och hälsovårdsmyndigheter, utfärda regler för när det ena eller andra slaget av skoltyper skall tillämpas, i ändamål att tjäna till ledning för skolmyndigheter och folkskolinspektörer. En sådan i detalj reglerande lagstiftning, som här föreslås, skulle enligt utskottets mening stöta på mycket betydande svårigheter. Utskottet erinrar om det ovan anförda uttalande av en på området erfaren läkare, vari framhölls omöjligheten att vetenskapligt bestämma några allmänt gällande gränser för lämplig väglängd. Med hänsyn till de många olika faktorer, som här inverka, och till de ytterst skiftande natur- och bebyggelseförhållandena i vårt land skulle säkerligen också, såsom av överstyrelsen framhållits, ett tillämpande av strängt fixerade regler i fråga om förhållandet mellan skoltyper och skolvägar ofta komma att medföra ett åsidosättande av berättigade intressen och åstadkomma ett missnöje, som kanske bleve minst lika stort som det, för vilket motionären nu uppträtt såsom talesman. Den hittills tillämpade ordningen, som innebär, att frågan om den lämpligaste skolformen prövas och avgöres i varje särskilt fall, synes utskottet vara den ändamålsenligaste och torde även för framtiden böra bibehållas.

Då utskottet således är av den mening, att ett bifall till de i motionen framställda yrkandena icke är påkallat och icke heller skulle främja de önskemål, som motionären velat tillgodose, hemställer utskottet,

att förevarande motion icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 8 maj 1924.

På utskottets vägnar:

TH. BORELL.

Närvarande vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet: herrar *Borell, Pauli, Andersson* i Hägelåkra, *Jonsson* i Lycksele, *Andersson* i Myggenäs, *Svänsso** i Kalmar och fröken *Hesselgren*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Borell, Andersson* i Hägelåkra och *Andersson* i Myggenäs, vilka anför:

»Enligt vår mening kan det på sätt motionären framhåller väl ifrågasättas, huruvida icke i vissa fall varannandagsläsning kan ur undervisningsynpunkt samt av hygieniska, ekonomiska och andra skäl vara att föredraga framför heltidsläsning.

De slitningar emellan församlingar och vederbörande skolmyndigheter, som understundom uppstått, torde i ej ringa grad haft sin orsak i strävandena att mot församlingarnas vilja genomdriva heltidsläsning även i sådana fall, då enligt för handen varande förhållanden bibehållande av varannandagsläsning eller annan undantagsform varit lämplig.

Motionen synes således böra föranleda till att en undersökning av hörande spörsmål kommer till stånd. Vid en dylik undersökning torde i den mån sådant befinnes erforderligt medicinska och hälsovårdsmyndigheter böra höras.

Vi anse således, att utskottet bort hemställa,

att första kammaren måtte för sin del besluta, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t ville efter företagen utredning av frågan, huruvida skoltyper med varannandagsläsning må i vissa fall vara lika berättigade med högre skoltyper, vidtaga de åtgärder eller, därest så anses erforderligt, för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen må föranleda.»

BILAGA.

Bilaga.

Till riksdagens första kammarens första tillfälliga utskott.

Genom nådigt beslut den 15 februari 1924 har Kungl. Maj:t anbefallt skolöverstyrelsen att till riksdagens första kammarens första tillfälliga utskott avgiva av utskottet begärt yttrande rörande en av friherre Adelsvärd i första kammaren väckt och till utskottet för behandling hänvisad motion, nr 117, om skrivelse till Konungen rörande vissa ändringar i gällande bestämmelser om skoltyper med varannandagsläsning m. m. Skolöverstyrelsen får i anledning härav anföra följande.

Huvudfrågan i förevarande motion gäller de s. k. halvtidsläsande skolformernas ställning inom vårt folkskoleväsen och särskilt de förhållanden, under vilka deras förekomst bör kunna anses motiverad.

Då överstyrelsen nu har att uttala sig i denna fråga, har överstyrelsen funnit det nödigt att söka något närmare belysa densamma och därvid även beakta synpunkter, som icke av motionären berörts. Till en början torde det vara lämpligt att lämna några antydningar rörande de ifrågakvarande skolformernas uppkomst och förekomst under olika skeden av folkskolans utveckling i vårt land.

I den för folkskolan grundläggande författningen, nämligen folkskolestadgan, nämnas endast tvenne slags organisationsformer för folkskolan: den fasta och den flyttande skolan. Ända från 1842 års folkskolestadga har den fasta skolan angivits såsom huvudform och den flyttande såsom undantagsform. Sålunda hette det i sistnämnda stadga, att »där medelöshet eller lokala förhållanden hindra inrättandet av fast skola, må tillsvidare barnundervisningen besörjas i flyttbara skolor». Tillika medgavs, att dylika flyttbara skolor kunde få inrättas, »där uti ett vidsträcktare pastorat åtskilliga byar, hemman, torp eller lägenheter äro från den fasta skolan så avlägsna, att hinder för dess begagnande för många av församlingens barn uppkommer». Det ligger i sakens natur, att de flyttande skolorna, i vilka läraren hade att under ett läsår ambulera på två eller flera stationer, över lag blevo halvtidsläsande i den meningen, att barnen i dessa skolor kommo att erhålla blott hälften eller mindre av den undervisningstid, som kunde ges dem i den fasta skolan. Det är också tydligt, att det starka betonandet av den flyttande skolan såsom en *undantagsform*, vilken endast under vissa ogynnsamma förhållanden skulle *tillsvidare* vara medgiven, hade sin grund i denna skolas karaktär av »halvtidsläsande», d. v. s. en med hänsyn till effektiviteten från uppfostrings- och undervisnings-synpunkt mindrevärdig skolform. I den mån det gällt att åstadkomma en verklig förbättring av vårt folkskoleväsen ha också de flyttande skolorna, vilka tidigare varit mycket talrikt förekommande, alltmer undanträngts och ersatts av fasta skolor. Såsom exempel på denna utveckling kan nämnas, att medan år 1881 funnos 3,422 flyttande skolor, nämligen 894 folkskolor, 344 mindre folkskolor och 2,184 småskolor, hade år 1922 antalet flyttande skolor i det hela nedgått till 738, därav 76 folkskolor, 512 mindre folkskolor (huvudsakligen i Norrland) och 150 småskolor.

Halvtidsläsningens uppkomst och utveckling.

Vad så den mera normala skolformen, den fasta skolan, angår, bestämdes visserligen i den första folkskolestadgan icke heller beträffande denna, hur lång tid den årliga skolkursen skulle omfatta, utan det överlämnades åt de lokala skolmyndigheterna att därom bestämma. Denna angelägenhet blev sålunda närmast en reglementsfråga. Enligt vad som framgår av redogörelser för folkskoleväsendet från de första årtiondena av den lagstadgade folkskolans tillvaro blev läsarets längd ganska skiftande inom olika skoldistrikt. Man torde dock kunna säga, att den årliga lästiden i allmänhet bestämdes till 8 månader, men att den i atskilliga fall sattes dels kortare, t. ex. 6 å 7 månader, dels atskilligt längre, ibland ända upp till 10 månader. Den kungl. förordningen år 1864, att statsbidrag ej skulle utgå till läraravlöningen med mindre undervisningen påginge minst 8 månader om året, verkade naturligtvis i den riktningen, att den årliga lästiden mera allmänt kom att omfatta denna minimitid.

Någon organiserad halvtidsläsning i nutida bemärkelse förekom emellertid icke i de fasta skolorna, utan regeln var varjedagsläsning under den för läsåret bestämda tiden. I 1842 års folkskolestadga angives också varjedagsläsning såsom det normala, och medgivandet att få bevista skolan ett mindre antal dagar i veckan begränsas till vissa *undantag*, nämligen för de barn, vilkas skolgång bekostades av fattigvården, eller som »antingen genom för långt avstånd eller genom en oblid årstid hindras att skolan alla dagar besöka». Dylig lättnad i skolgången för vissa barn skulle dock få medgivas dem, först sedan de inhämtat färdighet i innanläsning, och »endast under det förhåll, att deras föräldrar eller målsmän gjort sig kända för sedlighet, skicklighet att uppfostra barnen och sorgfälligt vård om deras undervisning».

Det förtjänar erinras därom, att begreppet »långa skolvägar» på nu ifrågavarande tid (1840-, 50- och 60-talen) hade en helt annan innebörd än i våra dagar. Då till och med i många hela pastorat icke fanns mer än en skola, blevo skolvägarna ofta mycket långa, en mil eller mera. En halv mils skolväg räknades förr icke som särskilt lång.

Först på 1860-talet, då den dittills bedrivna växelundervisningsmetoden mera allmänt avlöstes av ordnad klassundervisning samt skolhus och lärarkrafter icke kunde anskaffas i tillräckligt antal efter behovet, började s. k. avdelningsläsning i större utsträckning att tillämpas. I början skedde detta medelst duplicering, då två avdelningar undervisades av samma lärare på olika tider samma dag, men så småningom tillgreps verklig halvtidsläsning, antingen såsom periodläsning eller varannandagsläsning. Periodläsningen torde ha kommit i bruk mest i skogsbygder och varannandagsläsning huvudsakligen å slättbygder. En bidragande orsak härtill finner man enligt folkskolinspektörernas uppgifter vara slättbygdsbefolkningens önskan att varannan dag kunna disponera barnen för jordbruksarbete, antingen hemma eller, vad statarbefolkningen beträffar, vid herrgårdarna. Anordningen med avdelningsläsning å skilda tider, vilken alltså från början var en nödfallsutväg, fick aldrig inom städerna någon större utbredning och ersattes i varje fall där vanligen snart nog av vardagsläsning. Men på landsbygden blev den under de närmaste årtiondena allt allmännare tillämpad, särskilt i vissa delar av landet. Bestämmande för utvecklingens gång torde i första hand ha varit vederbörande folkskolinspektörers uppfattning om skolorganisationens lämpliga anordning. Man finner sålunda i vissa inspektörsberättelser meddelanden om att vederbörande verkat för och även lyckats, stundom mot befolkningens motstånd, få av-

delningsläsning på skilda dagar genomförd i nära nog hela inspektionsområdet. Det torde böra erinras, att särskilt systemet med varannandagsläsning stod i god överensstämmelse med tidens uppfattning om undervisningens syfte. Detta var ju nämligen framför allt inlärande och förhörande av minnesläxor, företrädesvis i katekes och biblisk historia. Det vore, menade man, en lämplig anordning, att barnen ena dagen inlärd läxorna i hemmet och den nästa finge dem förhörda i skolan.

Halvtidsskolan blev sålunda nära nog allena rådande på landsbygden i Norrland och mellersta Götaland och fick även spridning i vissa av Svealands provinser. Däremot vann den aldrig något egentligt insteg i övriga delar av landet. Med det ökade intresse, som under 1890-talet började ägnas folkskolans angelägenheter, uppstod också en reaktion mot den utbredda halvtidsläsningen, och en återgång till daglig undervisning började här och var genomföras. Denna utveckling har, på sätt i det följande skall närmare angivas, fortgått under 1900-talets båda första årtionden.

Såsom en sammanfattning av den nu gjorda återblicken på tidigare förhållanden beträffande skolformerna och dessas beroende av skolvägarna kan sålunda anföras följande. Den fasta skolan var från början ämnad att vara i verklig mening heltidsläsande, och regeln var, att barnen gingo i skolan varje dag, och detta även där vägarna voro mycket långa. Lättnad med hänsyn till långa och dåliga skolvägar skulle endast lämnas enskilda barn efter i folkskolestadgan angivna bestämda grunder. I den form av halvtidsskola, som från början inrättades, nämligen den flyttande skolan, var det på de särskilda rotarna, så länge skolan pågick, icke heller fråga om annat än vardagsläsning. Även i den form av fast halvtidsläsande skola, som i stor utsträckning kom att ersätta de flyttande skolorna, nämligen period- (termins-) läsande skolor, var skolgången, oberoende av skolvägarna, daglig.

Där halvtidsläsande skolformer med *varannandagsläsning* kommit att i vissa landskap införas, ha dessa i stor utsträckning omfattat endast det egentliga folkskolestadiet och då huvudsakligen motiverats med behovet av att varannan dag få använda barnen i kroppsarbete. Först på senare tiden har i den rörelse, som i vissa landskap uppstått mot de heltidsläsande skolformerna, såsom huvudmotiv för en principiell ståndpunkt av detta slag anförts skolvägarnas längd.

Halvtidsläsningen och lagstiftningen.

Efter denna överblick av utvecklingen på ifrågavarande område torde böra något närmare redogöras för utvecklingen av de författningsbestämmelser, som reglera folkskoleväsendets organisation och som alltså här särskilt äro av betydelse. Det finnes särskild anledning härtill, emedan på senaste tiden gång efter annan framkommit uttalanden om att genom 1919 års undervisningsplan helt och hållet nya principer i fråga om de halvtidsläsande skolornas förekomst skulle ha införts i lagstiftningen och börjat tillämpas och att alltså kravet på ett allmänare genomförande av heltidsläsning skulle innebära en nyhet.

Vad då först angår folkskolestadgan, hade de förändringar i olika hänseenden, som en efter annan vidtagits i de från år 1842 gällande bestämmelser, vanligen påbjudits genom särskilda kungörelser eller kungl. cirkulär till domkapitlen, av vilka sistnämnda ett av de betydelsefullaste var det av den 22 april 1864, genom vilket växelundervisningsmetoden i princip avlystes. Genom en ny folkskolestadga av år 1882 sammanfördes

och kompletterades de spridda bestämmelserna. Därvid bibehölls den i 1842 års stadga införda uppdelningen av skolorna i fasta och flyttande, såsom de numera benämndes, av vilka de senare skulle få tills vidare förekomma, där medellöshet eller lokala förhållanden hindrade inrättandet av fast skola. Den årliga lärotiden bestämdes nu uttryckligen i stadgan till minst åtta kalendermanader. Det förutnämnda i 1842 års stadga lämnade medgivandet för barn att under vissa betingelser icke behöva besöka skolan alla dagar ströks nu helt och hållet. I de avseenden det här gäller hava sedermera inga egentliga förändringar i sak vidtagits i de förnyade folkskolestadgor, som utfärdats åren 1897 och 1921. Beträffande hithörande ärendens formella behandling har blott genom kungl. kungörelse den 31 oktober 1919 den förändringen vidtagits, att, därest domkapitlet vid prövning av ingivet förslag till reglemente finner sig icke kunna godkänna av folkskolinspektören gjort yrkande, ärendet skall, även i det fall att nämnda yrkande avser skolväsendets organisation, hänskjutas till skolöverstyrelsens avgörande. De ärenden rörande heltids- eller halvtidsundervisning i skolorna, som i nu angiven ordning avgjorts av överstyrelsen, hava utgjort under år 1920 intet, år 1921 fyra, år 1922 sex och år 1923 sex, tillsammans alltså 16. Av dessa hava sju berört Växjö stift, sex Linköpings stift, två Härnösands stift samt ett Lunds stift. Från Uppsala, Skara, Strängnäs, Västerås, Göteborgs, Karlstads, Luleå och Visby stift hava under de angivna fyra åren inga sådana ärenden inkommit och blivit föremål för avgörande. Under de nämnda åren hava med anledning av den nya undervisningsplanens tillkomst nya reglementen stadfästats för det stora flertalet skoldistrikt i riket. Då detta oaktat antalet reglementsfrågor av här ifrågavarande slag som avgjorts av överstyrelsen, är så ringa, är uppenbart, att dessa fall äro att betrakta som rena undantagsfall och att den gamla ordningen med domkapitlet såsom bestämmande myndighet i hithörande ärenden alltjämt normaliter är gällande.

Av största betydelse i fråga om folkskoleväsendets anordning hava de normalplaner varit, vilka från år 1878 utfärdats av Kungl. Maj:t och som avsetts att tjäna till ledning såväl i fråga om skolornas organisation som beträffande lärokursernas och undervisningsarbetets anordnande. Jämväl de instruktioner för folkskolinspektörerna, som tid efter annan utfärdats, hava haft betydelse i nu berörda hänseende.

En granskning av normalplanerna och instruktionerna visar, att de halvtidsläsande skolformerna där aldrig betecknats såsom likvärdiga med de heltidsläsande. I den första normalplanen av år 1878 anmärkes sålunda om de varannandagsläsande skolorna, att »ej ringa svårigheter uppkomma, när man skall för vardera avdelningen fördela de särskilda undervisningsämnen på veckans få lärotimmar», och att dessa skolors lärjungar icke få längre undervisningstid än barnen i en på två stationer flyttande skola. Beträffande den periodläsande skolan anmärkes: »Denna skolform synes, där antalet barn i en fast folkskola är så stort, att läraren icke kan på en gång undervisa alla tillsammans, utgöra en nödfallsutväg, som i vissa fall är lämpligare än den mera vanliga att låta avdelningarna gå i skolan varannan dag». Både varannandagsläsningen och periodläsningen betecknas alltså som en nödfallsutväg.

I den följande normalplanen av år 1889 antydes en uppdelning av skolorna i sådana, »vilkas organisation företrädesvis ägnar sig att nöjaktigt främja undervisningen», och sådana, »vilka endast kunna nödtorftigt

fylla behovet av undervisning i de för folkskolan föreskrivna lärokurser men ändock måste till följd av missgynnande så väl lokala som ekonomiska svårigheter tills vidare bibehållas». I fråga om varannandagsläsningen göres följande uttalande: »Där antalet barn i folkskola, som är förenad med förberedande småskola, tillväxer så, att svårighet möter för barnens samtida undervisning, kan i stället för den mindre lämpliga utvägen att låta avdelningar av barnen besöka folkskolan på olika dagar i veckan vidtagas den anordning, att en fast småskola med tre årsklasser anordnas.» Därför upptagas såväl småskolor som folkskolor med tre årsklasser samtidigt undervisade alla veckans läsdagar.

1900 års normalplan skärpte uppdelningen av skolformerna genom att beträffande de halvtidsläsande (med undantag av skolor med litet barnantal och en enda lärare, som har att undervisa både folkskol- och småskolavdelningen, litt. F) föreskriva, att de »böra förekomma, endast då lokala förhållanden eller medellöshet betinga dylika anordningar».

Vidare föreskrevs genom 1904 års förnyade folkskolinspektörsinstruktion, att inspektören skulle »särskilt tillse, att, där icke medellöshet eller lokala förhållanden lägga hinder i vägen, barnen må erhålla så lång undervisningstid, som i folkskolestadgan avses», d. v. s. åtta månaders daglig undervisning. I den numera alltsedan den 15 december 1914 gällande inspektörsinstruktionen har slutligen nyssnämnda åläggande för inspektörerna närmare utvecklats sålunda: Det tillkommer inspektör att verka för »att var och en av de särskilda skolorna anordnas efter den med hänsyn till rådande förhållanden möjligast bästa typen, varvid särskilt bör beaktas, att, där icke medellöshet eller avskilt läge och litet barnantal, gles befolkning och långa skolvägar lägga hinder i vägen, barnen erhålla så lång undervisningstid, som i gällande folkskolestadga avses».

Då i 1919 års undervisningsplan en uppdelning av skolformerna i »huvudformer» och »undantagsformer» genomfördes, stod detta alltså i full överensstämmelse med den föregående utvecklingen och innebar allenast en anpassning av lagstiftningen efter den fortgående faktiska utvecklingen. Beträffande undantagsformerna i allmänhet föreskrives i nämnda undervisningsplan att skolor tillhörande dessa former »få upprättas endast i undantagsfall, där vissa lokala förhållanden därtill föranleda», och i fråga om de halvtidsläsande skolorna, att de få förekomma »endast där heltidsläsning på grund av gles befolkning och långa skolvägar icke kan anordnas». Jämväl dessa föreskrifter utgöra tydligen en naturlig och följdriktig fortsättning av de åskådningar och tendenser, som sedan ett halvt århundrade gjort sig gällande i fråga om de för folkskoleväsendets anordning normerande allmänna bestämmelserna. Allt ifrån den första normalplanen av år 1878 har, såsom av det anförda framgår, daglig undervisning åt samtliga skolans barn under hela arbetsåret betraktats såsom den normala anordningen och den förkortade undervisningstiden, vare sig varannandagsläsning eller periodläsning, såsom ett av ogynnsamma lokala förhållanden betingat undantagsförhållande. De yrkanden, som framställts av inspektörer och domkapitel om halvtidsläsningens utbytande mot heltidsläsning, där ej särskilda lokala hinder däremot förelegat, hava alltså stått i full överensstämmelse med gällande författningar, och vad särskilt folkskolinspektörerna angår hava dessa alltifrån år 1904 haft särskilt åläggande att verka i sådan riktning.

Ett särskilt stöd för strävandena i detta hänseende liksom för den i

1919 års normalplan genomförda uppdelningen av skolformerna i huvudformer och undantagsformer ligger i det programuttalande i fråga om folkskoleväsendets utveckling, som gjordes av 1917 års riksdag. Sagda riksdag beslöt en skrivelse till Konungen angående vidtagande av vissa åtgärder till folkundervisningens befrämjande. Angående frågan om heltids- och halvtidsläsningen yttrades i skrivelsens motivering:

»Vad först beträffar införandet av heltidsläsning, så har riksdagen icke tänkt sig möjligheten, att en sådan skulle på en gång kunna fullt genomföras, men anser dock, att densamma skulle kunna införas i vida flera fall än nu är förhållandet.

Det sakförhållandet kan visserligen icke förnekas, att de halvtidsläsande skolornas antal alltjämt minskas. Men denna minskning går särdeles långsamt. År 1910 utgjorde antalet barn, som undervisades i sådana skolor, 43 procent, år 1914 hade procenten nedgått till 39.5, alltså en minskning av i medeltal endast 0.7 procent om året. Det synes därför vara påkallat, att åtgärder vidtagas för åstadkommande av en snabbare utveckling härutinnan. I sådant hänseende synes det riksdagen böra fastslå, att halvtidsläsning icke får vara regel, utan att det skall i varje särskilt fall framläggas giltiga skäl, som av folkskoleöverstyrelsen godkännas, om denna skolform skall få bibehållas.

Riksdagen har härvid icke förbisett, att hinder för införandet av heltidsläsning på många orter vållas av de långa skolvägarna, och att införandet av heltidsläsning måste medföra byggandet av nya skolhus, vilket på många ställen skulle allt för kännbart drabba de redan förut hårt skattetyngda kommunerna. Ett genomförande av heltidsläsning i nyssberörda kommuner skulle ej kunna ske, såvida ej genom skatteutjämningsåtgärder avsevärda lättnader kunde beredas dessa kommuner.

Emellertid har riksdagen inhämtat, att kommunernas uppoffringar för sitt skolväsende icke alltid stå i proportion till deras ekonomiska bärkraft.»

I sin hemställan anhöll riksdagen, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, i vad mån och på vad sätt ändringar och tillägg i gällande skolförfattningar eller annorledes borde vidtagas för »planmässig inskränkning i användandet av mindervärdiga skolformer, under strävan mot fullt införande av heltidsläsning».

I enlighet med den uppfattning om heltidsläsningens företräde framför halvtidsläsningen, som sålunda alltjämt haft stöd i gällande författningar och där kommit till ett allt bestämdare uttryck, har, såsom redan antytts, särskilt under de båda senaste årtiondena en beaktansvärd utveckling ägt rum, vilken närmare belyses av bilagda översikt (Bil. 1) av skolbarnens på landsbygden procentiska fördelning mellan heltidsläsande och halvtidsläsande skolor vid olika tider och inom de olika länen.

Å bilagda tabell (Bil. 2) ha länen ordnats efter procenttalen för åren 1901, 1912 och 1922. Det framgår härav, att om också halvtidsläsningen överhuvud allstädes minskats, så har dess största frekvens alltjämt varit koncentrerad till samma landsdelar, nämligen Östergötland, Västergötland, Småland, Bohuslän och Värmland samt större delen av Norrland. Där emot har heltidsläsningen alltjämt varit den allmänast förekommande skolformen i Skåne, i Blekinge och på Gotland samt i Svealand utom Värmland. Det nuvarande läget är det, att förekomsten av halvtidsläsning i mera avsevärd omfattning, 40 procent eller däröver, är begränsad

Återgången
till heltids-
läsning.

till Västerbottens län i Norrland och Kronobergs, Jönköpings, Östergötlands, Skaraborgs, Älvsborgs samt Göteborgs och Bohus län i Götaland.

Under de båda årtionden uppgifterna avse har minskningen av de halvtidsläsande skolformerna fortskridit tämligen kontinuerligt. Från år 1901 till år 1907 sänktes sålunda procenttalet barn i halvtidsläsande skolor på landsbygden i hela landet från 68.8 till 52.2 eller med 16.6, under perioden 1907—1912 från 52.2 till 46.2 eller med 6, under perioden 1912—1917 från 46.2 till 39.3 eller med 6.9 och under perioden 1917—1922 från 39.3 till 26.8 eller med 12.5; under första årtiondet alltså med 22.6 och under det senare med 19.4.

Av vad nu anförts, såväl beträffande lagstiftningens ställning till frågan om heltids- och halvtidsläsning som rörande den faktiska utvecklingen på detta område, torde med all tydlighet framgå, att strävandena för ökad tillämpning av heltidsläsningen ingalunda, såsom man ofta påstått, innebära någon under senaste tid påfunnen och framdriven »nyhet», som skulle utgöra ett avsteg från och stå i strid med tidigare tillämpade grundsatser. Tvärtom förhåller det sig i verkligheten så, att bestämmelserna om skolformerna i 1919 års undervisningsplan utgöra den naturliga konsekvensen av den uppfattning, som sedan nära ett halvt århundrade fått allt tydligare och bestämdare uttryck i lagstiftningen, samt att övergången från halvtidsläsande till heltidsläsande skolformer under det senaste fjärdedels århundradet pågått med tämligen jämn regelbundenhet och med väl så stor hastighet under 1900-talets första årtionde som under det andra.

Heltidsläsning
och halvtids-
läsning i pe-
dagogiskt hän-
seende.

Det har alltså under en avsevärd tidrymd funnits många tillfällen att iakttaga de verkningar i olika hänseenden, övergången från halvtidsläsning till heltidsläsning är ägnad att medföra.

Allt dessa verkningar i pedagogiskt hänseende i allmänhet äro gynn-samma, därom torde knappast någon meningsskiljaktighet råda bland dem, som haft tillfälle att närmare iakttaga förhållandena. De, som i detta hänseende hava de rikligaste tillfällen till iakttagelser och jämförelser, äro givetvis folkskolinspektörerna. I de ämbetsberättelser, som som avgivits av inspektörerna — och detta gäller såväl av dem, som voro anställda före år 1915, då omorganisationen av inspektionen trädde i kraft, som av de senare tillkomna — förekomma många uttalanden, som bestyrka, att, under i övrigt liknande förhållanden, väsentligt bättre resultat vinnes av arbetet i heltidsläsande än i halvtidsläsande skolor.

Hur lockande det än vore att anföra en rad intressanta och belysande utdrag ur inspektörsberättelser från äldre och nyare tid, må det i förevarande sammanhang vara nog att återge tvenne karaktäristiska yttranden, hämtade från 1910 års berättelser.

Kontraktsposten C. R. Sundell i Östergötland karaktäriserar på följande sätt varannandagsläsningen: »Väl skulle den (varannandagsskolan) i någon mån tillgodose det erkännansvärda syftet, att barnen trots skolarbetet skulle få något tillfälle att deltaga i och lära även arbetena i hemmet. Men dels har jag funnit, att målsmän och arbetsgivare se denna sak mera från arbeteekonomisk än fostringsynpunkt och, då barnen väl kommit i arbetet, gärna behålla dem där med försummelse av skolgången, dels torde resultatet för barnen *såväl* av hem- som skolarbetet bliva ett sådant, som kan väntas av försöket att samtidigt tjäna två herrar, ty arbetet i hemmet under ledighetsdagen förtager tillfället till behandling

av hemuppgifterna eller giver barnet ett tillfälle att undskylla sig för bristande flit, medan skolbesöken göra oupphörliga avbrott i hemarbetets sammanhang och därmed beröva detsamma dess intresse och dess uppfostrande inflytelse.»

Filosofie doktorn A. Belfrage, som i 40 år var folkskolinspektör inom Skaraborgs län och föreståndare för länets folkhögskola, sammanfattar, sedan han beklagat, att halvtidsläsningen blivit nästan allena rådande inom hans område, sålunda sina erfarenheter: »Jag måste då ärligt och med sorg bekänna, att de ynglingar och ungmör, som jag mottog (i folkhögskolan) på 1870- och 1880-talet, voro mognare, mer kunskapsförstående och bildbara än de, som sökt inträde under de senaste båda decennierna. Jag har då frågat mig, varför icke — — — folkskoleväsendet lämnat bättre frukt, och jag har ej lyckats finna förklaringen annat än däri, att halvtidsläsningen, i förening med den myckna minneskunskapen, gjort lärarna till läxförhörings- och barnen till läxläsningsmaskiner. Det har icke givits någon tid övrig för förståndets övande och skärpande. En hel del detaljer hava magasinerats i minnet och efter slutad skolgång snart utkastats som en onyttig barlast. Då det överansträngda minnet har behövt vila, har blott stått kvar det föga uppodlade förståndet och olust för både andligt och kroppsligt arbete.»

Vid de möten med folkskolinspektörerna, som överstyrelsen tid efter annan anordnat, har den nyss angivna uppfattningen bekräftats. Utta-landen i samma riktning hava ofta gjorts av lärare, som fått sin verksamhet förflyttad från halvtidsläsande till heltidsläsande skola. Och i många fall hava också från befolkningens sida framkommit uttryck för att man lärt sig uppskatta den fulla undervisningstidens företräden. Så ha t. ex. flerstädes, sedan en heltidsläsande skola någon tid varit i verksamhet inom en del av en församling, från övriga delar av församlingen önskingar framställts om att få därvarande skolor ordnade på samma sätt.

Det har ofta framhållits och ligger i sakens natur, att heltidsläsningens företräden i undervisningshänseende framför allt göra sig gällande i fråga om dem av skolans ämnen, som kräva metodisk och oavslutlig övning, alltså i första rummet grundpelarna för allt undervisningsarbete, läsning, skrivning och räkning. Hemuppgifter, de må vara än så planmässigt förberedda och anordnade, kunna även i de gynnsamma fall, där hemmen ha tid och förmåga att övervaka deras genomgående, blott till en viss grad ersätta arbetet i skolan under lärarens ledning, och de lämna ingen ersättning för den stimulans, som samarbetet med kamraterna ger. De, som haft tillfälle till mera ingående iakttagelser i detta hänseende, torde vara eniga om, att läsfärdigheten blir större, förmågan att skriftligen uttrycka sig mera utvecklade och räknefärdigheten säkrare i heltidsskolor än i halvtidsskolor, givetvis under förutsättning att personliga och andra här ifrågakommande betingelser för ett gott arbetsresultat i båda fallen äro någorlunda likartade. Att undervisningstidens omfattning har betydelse även för skolans övriga ämnen är lika naturligt, och torde i själva verket erkännas även av dem, som mest ivra för halvtidsläsningens bibehållande. Ofta förbinda sig ju nämligen med dessa strävanden starka krav på att kristendomsämnet skall i den halvtidsläsande skolan tillerkännas lika lång undervisningstid som anses böra tillkomma detta ämne i heltidsskolan. Det synes icke möjligt att logiskt förena de nu nämnda kraven, om man icke får antaga, att deras framstäl-

lare i grunden ställa sig tämligen likgiltiga beträffande det kunskapsresultat, folkskolan kan bibringa sina lärjungar, med undantag blott för kristendomsämnet.

Det anförda gäller halvtidsskolan i allmänhet vare sig den är periodläsande eller varannandagsläsande. Granskar man närmare vardera av dessa båda former för sig, ligger det i öppen dag, att den periodläsande skolan måste lämna ett sämre kunskapsresultat än den heltidsläsande; det kan ju under inga förhållanden bli möjligt att på 4 månader med daglig skolgång medhinna detsamma som på 8 månader likaledes med daglig skolgång, vartill kommer, att givetvis mycket glömmas under de långa, emellanåt ända till 8 månader omfattande ferier, som uppkomma i den periodläsande skolan.

Det är också vanligen den varannandagsläsande skolan, som man vill sätta i stället för den heltidsläsande, och vars resultat man stundom vill anse vara jämgoda med dennas. Förutsättningen för att varannandagskolan skall i någon mån kunna medhinna liknande kurser som vardagskolan är tydligtvis, att en avsevärd del av kunskapsmaterialet skall kunna såsom hemuppgifter inhämtas av barnen på egen hand. Så kan naturligtvis också till en viss grad ske. Men ett villkor därför är, att barnen någorlunda fritt förfoga över de från skolan lediga dagarna. Det kan därvid icke vara tillräckligt, att vissa av barnen i en skola ha det så lyckligt ställt, att de få tillräcklig tid för inlärande och inövande av hemuppgifterna. Skall skolans arbete kunna fortgå med någon planmässighet och under verkligt tillgodogörande av vad som skulle inhämtas genom hemuppgifterna, måste läraren kunna räkna med att barnen i allmänhet ha tillräcklig tid för sitt hemarbete. Erfarenheten har emellertid visat, att det blott är mera sällan, som varannandagskolan kan räkna med så pass gynnsamma förutsättningar. I stor utsträckning tagas barnen under de från skolan lediga dagarna helt och hållet i anspråk för arbete i hemmen eller hos föräldrarnas arbetsgivare, och många av dem få alltså få eller inga tillfällen till det hemarbete, som ju skulle bereda ersättning för vad som förloras genom skoltidens begränsning. Det synes uppenbart, att en fullgod skolorganisation icke kan byggas på en så osäker grund.

En annan konsekvens av tidsbegränsningen i varannandagskolan är, att den korta undervisningstiden i skolan företrädesvis måste användas till läxförhör. Det kommer därmed lätteligen över varannandagskolan en prägel av mekaniskt examinerande, som är vida skilt från den till eftertanke och självverksamhet eggande undervisning, som bör känneteckna en nutida skola. Ej sällan utmärkes denna skola, liksom alla skolformer med förkortad undervisningstid, också av oro och jäkt. Man har svårt att på den korta tiden hinna med vad man ville, och så blir det en ständig och oroande förnimmelse av att ha bråttom. Hur svårt det måste bli, att inom halvtidsskolan få tillräcklig tid torde framgå redan genom en jämförelse mellan bilagda (Bil. 3) timplaner för en heltidsskola (B₁) och en motsvarande halvtidsskola (C₁). Det händer emellertid ock, att halvtidsskolan bär en prägel av slöhet och intresselöshet. Detta blir lätt den naturliga följd, sedan man försökt men misslyckats i att nå ett tillfredsställande resultat med sitt arbete. Härmed är givetvis icke sagt, att icke i mången halvtidsskola bedrivs ett nitiskt och intresserat arbete och att icke jämförelsevis goda resultat kunna nås.

Såsom botemedel mot ämnesträngseln och bristen på tid plägar man re-

kommendera inskränkning av ämnenas antal och beskärning av kunskapsstoffet. Någon anvisning om var inskränkningen och beskärningen skall ske ger man dock icke. Detta är i själva verket icke så underligt. Folkskolans ämneskrets har i det hela förblivit oförändrad, alltså sedan den vid den lagstadgade folkskolans tillkomst efter många överväganden och stridigheter fick sin första utformning. Förutom kristendoms-kunskap och de grundläggande ämnena läsning, skrivning och räkning omfattar den nu som enligt 1842 års stadga grunddragen av geometri, geografi, fäderneslandets historia och av naturkunnighetens olika grenar, vartill komma de likaledes redan i den första stadgan upptagna övningsämnen teckning, sång, gymnastik och trädgårdsskötsel. De försök, som under denna frågas riksdagsbehandling år 1840—1841 gjordes att inskränka de föreslagna ämnena på folkskolans läroplan, därvid i första hand ifrågasattes, att ämnet naturkunnighet skulle strykas, strandade på bestämt motstånd från bondeståndet. Den enda utvidgning, som skett av den ursprungliga ämneskretsen, utgöres av åskådningsövningar för det lägsta skolstadiet, vilka upptogos i 1878 års normalplan och i nu gällande undervisningsplan ersatts av hembygdsundervisning med arbetsövningar, vidare slöjd, som från 1860- och 1870-talen börjat upptagas men fortfarande är frivilligt ämne, och det i senare tid tillkomna ämnet hushållsgöromål för flickorna, som också är frivilligt. Det torde icke vara så lätt att angiva, vilka av de nämnda ämnena som skulle kunna umbäras i den skola, som ensam har att söka bibringa det ojämförligt största antalet av landets blivande medborgare en allmänt medborgerlig bildning, som skall kunna anses motsvara det nutida kulturlivets fordringar. Och då det exempelvis i ett reformprogram av nyss angivna slag, på samma gång begränsningar rekommenderas, klagas över att folkskololundomen saknar tillräckligt kunskap om fäderneslandets stora historiska minnen, torde det vara uppenbart, att det hos förslagsställarna brister i fråga om bekantskap med den institution de vilja reformera.

Ingalunda bör det förnekas, att folkskolan med alla andra läroanstalter delar de svårigheter, som äro oundvikligen förbundna med det samtida kulturlivets överfyllnad av kunskapsmaterial. Men i jämförelse med exempelvis motsvarande åldersstadium av realskolan har folkskolan den fördelen att ej behöva ägna en avsevärd del av sin tid åt främmande språk. Genom 1919 års undervisningsplan har ock i vissa avseenden en begränsning av kunskapsstoffet genomförts, och framför allt har kunskapsmateriallets tillägnande underlättats genom en konsekvent tillämpning av koncentrationens grundsats, något som lättare än annorstädes låter sig genomföra i folkskolan, där läraren vanligen sköter undervisningen i samtliga ämnen. I det hela söker undervisningsplanen främja ett sådant urval av lärostoff och sådana arbetsmetoder, som framför allt äsyfta utvecklande av barnens uppmärksamhet och eftertanke och stärkande av deras självverksamhet och initiativkraft.

Huru som helst, det torde icke av dem, som verkligen tagit kännedom om dessa förhållanden, kunna påstås annat än att heltidsskolan under i övrigt lika förhållanden i fråga om kunskapsresultat är överlägsen halvtidsskolan. Även motionären synes vara av denna uppfattning.

Det är emellertid icke blott i fråga om själva undervisningsarbetet, som heltidsskolan erbjuder gynnsammare förutsättningar än halvtidsskolan. Från många håll har vittnats, att barnen vid daglig skolgång bli uppmärksammare och ordentligare i sitt arbete och att i det hela den upp-

fostrande sidan av skolans verksamhet kan bättre ses till godo. Särskilt beaktansvärd är den flerstädes gjorda iakttagelsen, att skolgången blir jämnare och skolförsummelserna färre i en skola, som förändrats från halvtidsläsande till heltidsläsande.

Kritiken mot heltidsskolan har framför allt riktat sig mot två av dess former, som i undervisplanen betecknas som andra och tredje B-formen (B_2 och B_3) och av vilka den förra till gemensam undervisning sammanför folkskolestadiets fyra klasser och den senare skolans alla klasser. Även i föreliggande motion uttalas, att »var och en kan förstå, att icke undervisningen kan bli synnerligen god i en sådan skolform». Kritiken mot dessa skolformer torde emellertid företrädesvis härröra från dem, som icke haft tillfälle att närmare lära känna dem.

Särskilt B_2 -formen har sedan mer än ett halvt århundrade i stora delar av landet och framför allt i södra Sverige varit landsbygdens vanligaste skolform. Länge voro folkskoleseminariernas övningsskolor ordnade enligt denna form, och de blivande lärarna övades alltså i första rummet att handhåva densamma. Erfarenheten har ock visat, och det icke blott i vårt land, att det väl låter sig göra att meddela fullgod undervisning, även i sådana skolor, där fyra eller till och med flera årsklasser äro sammanförda vid undervisningen. Under förutsättning att barnantalet är måttligt, kan arbetet ordnas så, att barnens självverksamhet i hög grad tages i anspråk och stärkes, på samma gång de äldre och de yngre barnen utöva en i olika hänseenden hälsosam och utvecklande växelverkan på varandra. En väl skött skola av denna typ kan få över sig något av prägeln av ett gott hem, där de äldre syskonen taga vård om de yngre och dessa lära av de äldre. En förutsättning härför är emellertid dels, såsom redan antytts, att barnantalet är jämförelsevis begränsat, och dels att läraren behärskar den teknik, som sammanhållningen av flera klasser och anordnandet av tysta övningar kräver. Det är också otvivelaktigt, att de ifrågavarande skolformerna ställa större fordringar på lärarna än de varannandagsläsande. Ur lärarnas bekvämlighetssynpunkt bör alltså ett bibehållande av de senare vara mest tilltalande. Då detta oaktat lärarna, såsom motionären framhåller, i allmänhet förorda heltidsläsningen även då det gäller skolformer som de nu nämnda, sker detta givetvis därför, att de äro övertygade om dennas större värde för barnen.

Vad beträffar B_3 -formen, vilken ju bör förekomma blott där barnantalet är så litet, att av ekonomiska skäl allenast en lärarkraft kan anställas för undervisning av samtliga barnen i skolan, må först erinras, att denna skolform numera regelbundet är förenad med intagning av nybörjare blott vart annat år. Till följd härav komma blott tre klasser att undervisas samtidigt, ena året första, tredje och femte och andra året andra, fjärde och sjätte. De nyss nämnda gynnsamma verkningar, ett sammanförande av olika åldersstadier vid undervisningen kan medföra, kunna inom denna skolform, där barnantalet vanligen är ganska litet, i särskild grad göra sig gällande. Det är ock att märka, att i den motsvarande halvtidsläsande skolformen, C_2 , omfattar den ena undervisningsavdelningen, nämligen folkskolestadiet, fyra årsklasser och erbjuder alltså minst lika stora svårigheter som den heltidsläsande B_3 -formen, vartill kommer, att varje barn får blott hälften så lång undervisningstid som i B_3 -skolan. Men på flera platser, där man motsatt sig B_2 - eller B_3 -formen på grund av dessas förmenta pedagogiska brister, har man intet haft att invända mot C_2 -formen,

naturligtvis därför att den icke kommer i strid med önskningarna att be-
vara halvtidsläsningen.

Måste det alltså av skäl som nu blivit antydda bestämt hävdas, att den
heltidsläsande skolformen är i det hela överlägsen den halvtidsläsande och
därför är att föredraga allestädes, där förutsättningar för dess tillämpande
förefinnas, så är därmed ingalunda sagt, att dessa förutsättningar skulle
överallt vara tillfinnandes. Något sådant har heller aldrig från ansvarigt
håll påståtts. I gällande undervisningsplans översikt av skolformer upp-
tagas 3 halvtidsläsande former av folkskola och 2 halvtidsläsande former
av mindre folkskola. Såsom redan nämnts angives det, att de halvtidslä-
sande formerna få förekomma, »där heltidsläsning på grund av gles be-
folkning och långa skolvägar icke kan anordnas». Liksom beträffande de
heltidsläsande formerna lämnas även i fråga om de halvtidsläsande så full-
ständiga anvisningar som möjligt om huru undervisningen lämpligast bör
anordnas och bedrivas. Skolöverstyrelsen har för sin del alltid varit av
den meningen, att inom nu överskådlig tid det på en hel del platser i vårt
land icke kan låta sig göra att införa heltidsskolor utan att halvtidsläs-
ning där måste bibehållas. Men det är också överstyrelsens mening, att
särskilt i de förut nämnda delar av landet, där halvtidsläsning fortfarande
förekommer i synnerligen stor utsträckning, åtskilligt ännu kan göras för
skolväsendets förbättring i nu berörda avseende. Vid en jämförelse mel-
lan dessa bygder, huvudsakligen landskapen Östergötland, Småland, Väs-
tergötland, Bohuslän och Dalsland, med landet i övrigt lär man näppe-
ligen kunna i fråga om vare sig naturbeskaffenhet, bebyggelse, ekono-
miska resurser eller andra i förevarande hänseende betydelsefulla förhål-
landen påvisa någon sådan särställning för nämnda landsdelar, som skulle
kunna motivera en särställning beträffande skolväsendet.

Berättigad
förekomst av
halvtidsskolor.

Då halvtidsskolan sålunda alltjämt kommer att finnas, bör det — över-
styrelsen anser sig i detta sammanhang böra understryka detta — vara ett
viktigt önskemål att verka för att arbetsresultatet jämväl i denna skol-
form må bli så tillfredsställande som möjligt. Dit hör, att kurserna ytter-
ligare metodiskt bearbetas och tillrättaläggas framför allt ur synpunkten
av att tillgodogöra de insikter, som barnen praktiskt inhämta under livet
i hemmen och deltagandet i deras arbeten. Men dit hör ock att skapa ga-
rantier mot att detta arbete får, såsom nu så ofta sker, till den grad lägga
beslag på barnens tid, att föga eller intet blir övrigt för skolans uppgifter.
Och dit hör slutligen att sörja för att halvtidsskolan, som i fråga om lo-
kaler och undervisningsmedel oftast plägar vara sämre lottad än heltids-
skolan — en naturlig följd av det mindre utvecklade intresse för skolvä-
sendet, som brukar åtfölja en mera utbredd halvtidsläsning — härutrin-
nan erhåller fullgod utrustning.

Liksom andra yttre förutsättningar för skolarbetet, såsom lokaler, un-
dervisningsmaterieil m. m., får heltidsläsningen sitt värde blott i den mån
den kan främja skolans undervisande och uppfostrande verksamhet, vars
framgång ytterst beror av lärarnas förmåga och plikttrohet. Men ej hel-
ler denna synpunkt, den pedagogiska, kan få vara ensamt bestämmande,
då det gäller skolväsendets ordnande. Även andra hänsyn måste därvid
få öva sitt inflytande.

I detta avseende ha av heltidsläsningens motståndare åberopats åtskil-
liga omständigheter, som enligt deras mening tala för att den halvtidslä-

Granskning av
skälen för
halvtidssko-
lans allmänna
förekomst å
landsbygden.

sande och närmast, den varannandagsläsande skolan blir den egentliga landsbygdens huvudform.

Ofta ha därvid de ekonomiska synpunkterna skjutits i förgrunden och såväl kommunernas som de enskilda målsmännens fattigdom anförts såsom skäl till halvtidsläsningens bibehållande. Ända tills nu gällande undervisningsplan utfärdades har också medellöshet officiellt gällt såsom grund för mindervärdiga skolformers bibehållande. Tydligt är ock, att de ekonomiska förhållandena måste tillmätas synnerlig betydelse, då det gäller genomförande av skolförbättringar. Från skolöverstyrelsens sida har också alltid, då frågan om skolväsendets reformering dryftats med folk-skolinspektörerna eller i annat sammanhang, med styrka framhållits, att tillbörlig uppmärksamhet måste ägnas kostnadssynpunkterna och den ekonomiska bärkraften. Vad särskilt angår de kommunala utgifterna för skolväsendet får emellertid icke förbises, att läget numera är ett väsentligen annat än tidigare. Staten betalar numera $\frac{9}{10}$ av lärarnas grundlön, samtliga ålderstillägg och hela skillnaden mellan manlig och kvinnlig lärarens lön samt därtill skoldistriktens andel i kostnaderna för lärarnas pensionering. På skoldistriktet kommer alltså blott $\frac{1}{10}$ av grundlönen samt kostnaden för bostad med bränsle, en utgift som ofta mer än väl uppväges av den kommunalskatt läraren har att betala, varjämte distriktet ju har att sörja för skollokaler och undervisningsmateriell. Därtill kommer, att hårdare skattetyngda kommuner numera erhålla betydande bidrag av skatteutjämningsmedlen. Ofta förhåller det sig också så, att övergången från halvtidsläsning till heltidsläsning kan ske utan några som helst kostnader för kommunen. Däremot är det uppenbart, att en dylik förändring medför avsevärdare uppoffringar, då nya skollokaler och lärarbostäder krävas därför, och att i sådana fall nödig varsamhet och försiktighet bör iakttagas. För att i detta hänseende underlätta skolväsendets utveckling och förbättring vore synnerligen önskligt, att statsbidrag bereddades för uppförande av skolhusbyggnader. Överstyrelsen vill erinra om att i detta hänseende föreligger ett på riksdagens därom framställda begäran av tillkallade sakkunniga utarbetat förslag, vilket för närvarande är föremål för myndigheternas prövning.

Gäller åter frågan föräldrarnas fattigdom, torde väl förekomma fall, då barnens utrustande med kläder och matsäck kan vara en nog så kännbar och tryckande börda. Visserligen föreskrives i § 49 av folkskolestadgan, att, där föräldrar eller målsmän icke äga tillgång att bekosta barnens kläder och underhåll vid skolan, de böra genom kommunens försorg härutinnan understödjas, och fattigvårdslagstiftningen lämnar i detta hänseende kompletterande bestämmelser. Uppenbart är emellertid, att dylikt understöd icke kan ifrågakomma i någon större omfattning och att skolans anordning icke kan byggas på så pass osäker grund. En mera utbredd fattigdom inom ett skoldistrikt kan alltså under förhandenvarande förhållanden utgöra ett hinder för skolans ändamålsenliga anordning. Det torde emellertid lyckligtvis numera förhålla sig så, att en dylik fattigdom blott undantagsvis förekommer och i varje fall är ofantligt mycket sällsyntare nu än för några årtionden sedan, då de mindervärdiga skolformerna vunno sin stora utbredning i vårt land. De förut meddelade uppgifterna torde för övrigt, såsom redan antytts, giva vid handen, att de län, där halvtidsläsningen allttjämt är mest rotfäst, ingalunda i det hela höra till de i ekonomiskt hänseende sämst lottade, även om inom dem även jämförelsevis fattiga bygder äro tillfinnandes.

Motionären har uttalat, att enligt hans mening de ekonomiska synpunkterna i första rummet böra gälla frågan om den snabbhet, med vilken en övergång till en dyrare skoltyp bör äga rum, men i mindre grad, huruvida denna skoltyp bör allmänt införas. Överstyrelsen finner sig kunna i det hela instämma i detta motionärens uttalande.

I visst sammanhang med frågan om föräldrarnas fattigdom står ett annat av de skäl, som anförts till förmån för halvtidsläsningen, nämligen föräldrarnas och arbetsgivares behov av barnens arbetskraft för drivande av sitt näringsfång. Det läres icke heller kunna betvivlas, att det biträde med jordbruks- och annat arbete, som skolbarnen, åtminstone under de sista skolåren, kunna lämna, kan vara av ganska stort värde. Att denna synpunkt också i många fall spelar en betydelsefull roll för föräldrarnas ställning till kraven på förlängd skoltid synes framgå bland annat därav, att man mångenstädes finner det i sin ordning, att barnen på småskolestadiet besöka skolan varje dag, men motsätter sig daglig skolgång för folkskolestadiets barn, och detta även om skolvägarna i båda fallen äro desamma. Den motsägelse, detta innebär, synes oförklarlig annat än under nämnda förutsättning. Det må ock erinras, att ej sällan starkt motstånd mot heltidsläsningens införande framträtt inom sådana skoldistrikt, där huvudparten av skolans lärjungar utgöres av barn till statare och torpare, och där alltså barnens arbetskraft tages i anspråk icke så mycket för föräldrarnas behov som, direkt eller indirekt, för dessas arbetsgivare.

Överstyrelsen anser sig emellertid hava fullgoda skäl att hävda, att barnens rätt till möjligast bästa undervisning och förberedelse för sin framtida verksamhet och insats i livet icke kan få åsidosättas för föräldrars eller arbetsgivares behov av billig och lättillgänglig arbetskraft. Har samhället funnit det nödigt att genom en sträng restriktiv lagstiftning skydda städernas och andra tätbebyggda samhällens barn mot ett för tidigt och för deras utbildning hinderligt användande i det industriella arbetets tjänst, synes det icke vara för mycket begärt, att landsbygdens barn, de må vara självägande bönders eller statares och torparens barn, erhålla tillfälle till så pass god skolutbildning, som förhållandena över huvud kunna medgiva, och att deras utnyttjande för den ena eller andra partens behov av arbetskraft icke i detta hänseende får utgöra hinder.

Sätillvida torde emellertid den synpunkt det här gäller böra vinna beaktande, att skolans lärotider, utan att avknappas och så långt ske kan utan förfång för skolarbetet, få en sådan förläggning under året, att barnens deltagande i ortens arbetsliv därigenom underlättas. Känt är, att detta också i stor utsträckning är fallet. Det torde vara nog att erinra om den numera mångenstädes förekommande och reglementsenligt fastställda ledigheten på hösten vid rotfruktsupptagningen.

Det skäl för halvtidsläsningen, som nu avhandlats, har icke berörts av motionären, och det har över huvud taget icke under senaste tid framförts med samma styrka som tidigare var fallet. Man torde häri kunna se ett bevis för att de synpunkter i fråga om barnens rätt till utbildning, som här anförts, alltmer vunnit beaktande och erkännande.

Kravet på inskränkning av barnens skolgång för att möjliggöra deras deltagande i arbete framföres numera oftast med den motiveringen, att det för barnens utveckling är av värde, att de få så mycket som möjligt delta i föräldrarnas sysslor och därigenom redan i barnåren vinna förtrogenhet med det arbete, som skall bliva deras sysselsättning som vuxna. Den tankegång, som här kommer till uttryck, innesluter otvivelaktigt så

till vida en pedagogisk sanning, som förtrogenhet med naturens växlande liv och kännedom om det lantliga arbetslivets fortgång kunna äga stort värde för barnens förståndsutveckling och karaktärsdaning. Gällande undervisningsplan söker ock så mycket som möjligt tillgodogöra dessa moment för skolans arbete, och det måste anses som ett viktigt önskemål, att skolans undervisning i görligaste mån söker skapa förbindelser mellan det kunskapsstoff, som meddelas, och hembygdens förhållanden. Men för detta ändamål torde någon särskild begränsning av skolans undervisningstid icke vara behöfelig. Denna fortgår ju blott under $\frac{2}{3}$ av året, och i verkligheten omfattar vanligen undervisningstiden i en heltidsläsande skola på landsbygden blott 192 av årets 365 dagar samt i en skola med »växellov» en dag i veckan ej mer än 165 dagar. Barnen få alltså även i en heltidsläsande skola omkring halva antalet av årets dagar vistas i hemmen, och under $\frac{1}{3}$ av året och i allmänhet den inom lantlivet händelserikaste delen därav kunna de helt och hållet deltaga i hemmens liv och arbeten. Den som har någon kännedom om hemlivet å landsbygden vet ock, i huru hög grad alla ett hems medlemmar bli förtrogna med förekommande arbeten, även om de icke direkt taga del i dem. Åsyftar man däremot, att barnen genom flitigt deltagande i hemmens arbete skola tidigt vänjas vid »sitt blivande levnadskall», även om detta skall ske på bekostnad av den allmänna utbildning, skolan är avsedd att bibringa, då synes en sådan tankegång bottna i uppfattningen om jordbrukarbarnen såsom förutbestämda för en viss sysselsättning oavsett anlag och begåvning. En sådan åskådning synes ock lämna ur sikte det ofta och ej minst av jordbrukets målsmän framhållna förhållandet, att för ett framgångsrikt bedrivande jämväl av denna näringsgren numera förutsattes både god förståndsutveckling och kunskaper. Man synes också förbise, att de unga, som besöka landsbygdens skolor, en gång skola, vare sig de kvarstanna å landsbygden eller söka sin utkomst å annat håll, bli medlemmar av kommun och stat och att de för att rätt kunna fylla sina medborgerliga uppgifter äro lika väl i behov av utbildning och insikter som den ungdom, som växer upp i städer och industrisamhällen.

Skolformerna
och de hygieniska förhållandena.

De invändningar mot heltidsläsningen, som numera oftast framföras, äro emellertid de, som inrikta sig på de hygieniska förhållandena. Det är också vid denna sida av spörsmålet, som motionären företrädesvis uppehåller sig. Uppenbarligen är frågan om skolgångens inverkan på barnens hälsotillstånd och fysiska utveckling av största vikt, och ingen lärer vilja förneka, att ett skolsystem, som med hänsyn till undervisningens behov vore på bästa sätt ordnat, likväl skulle förfela sitt syfte, om det visade sig, att det i hygieniskt hänseende övade menliga inverkninigar på barnen. Motionen innehåller i detta avseende åtskilliga allmänna uttalanden, vilkas sanning är ovedersäglig och mot vilka veterligen inga invändningar framstälts.

Då motionären vidare framhåller, att »det icke går för sig att inrätta folkskoleväsendet i vårt land efter en schablon», samt att »skoltyperna och undervisningsordningen måste anpassas efter varje Orts förutsättningar och behov för att lämna det största möjliga resultatet», torde dessa uttalanden stå i full överensstämmelse med gällande undervisningsplans anda och mening. I denna upptagas 10 olika skolformer, av vilka 4 betecknas såsom huvudformer och 6 såsom undantagsformer, och dessa förete sins emellan synnerligen stora olikheter. Men därjämte talas i undervisnings-

planen om »de från dessa mer eller mindre avvikande former, som befinnas vara nödvändiga att bibehålla», och känt är, att dylika variantformer förekomma i mycket stor utsträckning, något varom en blick i senast utgivna folkskolematrikel lätt kan övertyga. Bland variantformerna må särskilt erinras om dem, som uppkomma vid tillämpning av det genom kungl. kungörelsen den 29 juni 1921 lämnade medgivandet att i sådana heltidsläsande skolor, där i regel två eller flera årsklasser sammanhållas vid undervisningen, »därest skolvägarnas längd eller andra särskilda förhållanden sådant föranleda», för beredande av ledighet en dag i veckan för vardera av de avdelningar, på vilka lärjungarna i regel äro vid undervisningen fördelade, minska det för de olika klasserna fastställda sammanlagda antalet undervisningstimmar i veckan med fem, dock utan minskning av antalet lärartimmar. En sådan anordning med »växellov» har i ganska många fall medgivits, särskilt där det gällt övergång från halvtidsläsande till heltidsläsande skolformer. Långt ifrån att söka framtvunga någon sträng enhetlighet och likformighet, erbjuder alltså lagstiftningen en mångfald möjligheter för skolväsendets ordnande allt efter olika förutsättningar på olika orter. Jämväl de bestämmelser, som lämnas i fråga om förutsättningarna för den ena eller andra skolformens förekomst, äro, såsom redan antytts, jämförelsevis allmänt hållna och medgiva därför möjlighet till anpassning efter olika lokala förhållanden.

Överstyrelsen kan alltså icke finna annat än att gällande bestämmelser stå i god överensstämmelse med de önskemål motionären framställt. Motionärens första yrkande äsyftar en anhållan, »det Kungl. Maj:t ville genom vissa ändringar i folkskolestadgan och andra gällande författningar utfärda föreskrift om att skoltyper med varannandagsläsning må i vissa fall vara likaberättigade med högre skoltyper». Såsom förut erinrats, föreskrives i gällande undervisningsplan, att folkskolor med halvtidsläsning få förekomma, »där heltidsläsning på grund av gles befolkning och långa skolvägar icke kan anordnas». Det förefaller överstyrelsen, som skulle nu anförda bestämmelse i det hela motsvara det önskemål motionären i sitt berörda yrkande framfört.

Vad angår den i undervisningsplanen gjorda uppdelningen av skolformerna i »huvudformer» och »undantagsformer», till vilken motionären flera gånger återkommer och som särskilt synes väcka hans ogillande, må erinras om den i det föregående berörda historiska utvecklingen, som avgjort pekar hän mot en sådan uppdelning. De förhållanden, på vilka nämnda uppdelning grundar sig, nämligen undervisningstidens längd och lärarkrafternas utbildning, måste ock erkännas äga en så konstitutiv betydelse för en skolas beskaffenhet, att de väl lämpa sig såsom indelningsgrund. Det torde slutligen icke kunna förnekas, att sagda uppdelning är ett uttryck för verkliga förhållandena. Av de 705,454 barn, som enligt senaste statistiska redogörelse undervisas i landets folk- och småskolor, tillhöra 544,762 heltidsläsande folk- och småskolor, 104,075 halvtidsläsande folk- och småskolor och 56,617 mindre folkskolor. Mot 544,762 i »huvudformerna» stå alltså 160,692 i »undantagsformerna», och de använda beteckningarna synas riktigt svara mot verkligheten. Det torde knappast behöva erinras, att undantagsformerna äro lika lagliga som huvudformerna, då de förekomma under de bestämda förutsättningarna. Såsom på andra områden gäller också här, att där undantagsförhållanden råda äro undantagsbestämmelserna lag.

I själva verket förefaller det, som om motionen knappast så mycket vore

föranledd av gällande bestämmelser i fråga om de olika skolformerna och deras förekomst som av den tillämpning dessa bestämmelser under senare tid fått inom motionärens hembygd. Av de förut lämnade upplysningarna om halvtidsläsningens förekomst framgår, att Östergötlands län hör till de delar av landet, där denna anordning av skolväsendet länge varit den å landsbygden allmännast förekommande. Någon avsevärdare förändring häri vidtogs, såsom Bil. 1 utvisar, icke under 1900-talets första årtionde, då inom andra delar av landet väsentliga förbättringar av skolväsendet genomfördes. Då nu även inom denna landsända krav framställts på en anpassning av skolväsendet efter gällande bestämmelser, har detta mångenstädes väckt ett missnöje, som på olika sätt framträtt och som även i förevarande motion kommit till uttryck.

Motionären synes nu anse, att de krav i fråga om heltidsläsningens införande, som av folkskolinspektörerna framförts och av vederbörande myndigheter, vanligen domkapitlen, fastställts, åtminstone i vissa fall skulle vara av den art, att deras genomförande skulle medföra fara för barnens hälsa.

Det torde vara anledning att här först i förbigående beriktiga en missuppfattning, som på olika ställen i motionen framlyser. Där talas om folkskolinspektörens »äläggande» samt antydes, att det skulle ligga »i inspektörens hand att avgöra», »när den ena eller andra skoltypen skall tillämpas, för att statsbidraget må utbetalas». Som bekant förhåller det sig så, att folkskolinspektören icke har någon som helst bestämmanderätt i fråga om de skolformer, som skola förekomma i de särskilda skoldistrikten. Bestämmelserna härom intagas i de för distrikten gällande skolreglementena, och dessa fastställas efter inspektörens hörande av vederbörande domkapitel, undantagsvis, såsom förut nämnts, av skolöverstyrelsen. Beträffande statsbidragets utgående tillkommer det vederbörande länsstyrelse att besluta, sedan inspektören yttrat sig.

Sin uppfattning rörande de faror för barnens hälsa, som de genomförda eller ifrågasatta skolförbättringarna skulle medföra, stöder motionären bland annat på av honom kända »fall, då barn faktiskt ådragit sig ohälsa för hela livet genom denna vanvettiga skolgång» (heltidsläsning). Då intet närmare anges om dessa fall, är det givetvis omöjligt att avgöra, om den ohälsa, som uppkommit, varit föranledd av vardagsläsning och om de barn det gäller skulle förblivit friska, därest de gått i varannandagsläsande skola. Överstyrelsen måste emellertid betona, att bland de mångahanda uppgifter, som från olika håll kommit överstyrelsen tillhanda rörande skolförhållandena i landets olika delar, aldrig förekommit något fall, där det verkligen blivit ådagalagt, att barn, oavsett andra orsaker, tagit skada till sin hälsa genom att dagligen besöka skolan. Därest en allmännare genomförd heltidsläsning å landsbygden verkligen skulle medföra de hygieniska vådor, motionären föreställer sig, förefaller det, som om klagomål i första hand skulle framställas från sådana bygder, där man har någon längre tids erfarenhet att bygga på. Nu är emellertid att märka, att såväl förevarande motion som tidigare i ämnet gjorda framställningar föreskriva sig från sådana delar av landet, där halvtidsläsningen alltjämt är dominerande. Man kan svårigen värja sig för den tanken, att det mindre är erfarenheten av halvtidsläsningens följder än farhågor därför, som föranleda klagomålen.

Motionären tänker sig nu, att en tillämpning av bestämmelserna om skolformerna, som medför de av honom angivna olägenheterna, skulle

kunna förhindras därigenom, att »vissa regler och bestämmelser borde fastställas för att avgöra, när den ena eller andra skoltypen skall tillämpas», och hans andra yrkande åsyftar en framställning, att Kungl. Maj:t ville, »efter hörande av medicinska och hälsovårdsmyndigheter, utfärda regler för, när det ena eller andra slaget av skoltyper skall tillämpas, i ändamål att tjäna till ledning för skolmyndigheter och folkskolinspektörer». Närmast har motionären därvid i sikte skolvägarnas längd och beskaffenhet, och hans mening synes vara, att på grundval av medicinska auktoritetens och hälsovårdssakkunnigas omdöme allmänna föreskrifter skulle utfärdas angående de förhållanden i fråga om skolvägarna, då ena eller andra skolformen skulle få förekomma. Närmast skulle väl dylika föreskrifter få den innebörden, att det beträffande varje skolform bestämdes, vid vilka väglängder för skolbarnen densamma vore medgiven, eventuellt påbjuden.

Det torde i detta sammanhang vara lämpligt att till frågans belysande erinra om resultatet av den undersökning rörande skolvägarnas längd, som på sin tid utfördes av folkundervisningskommittén. Denna undersökning gällde barnen i folkskolor och mindre folkskolor och avsåg förhållandena den 1 oktober 1909. Av de 489,042 barn, om vilka upplysningar erhållits, hade 403,934 intill 3 kilometers skolväg, 66,441 hade 3—5 kilometer och 18,667 mer än 5 kilometer. Uttryckta procentuellt motsvara dessa tal 82.60, 13.58 och 3.82 procent. Sedermera har genom skolöverstyrelsens statistiska avdelning utförts en liknande men efter något olika grunder lagd undersökning, som avser år 1921 och vars resultat meddelas i Bil. 4.

Det intresse för folkskolebarnens hygieniska förhållanden, som enligt motionärens egen förklaring utgör motivet för hans framställning, är förvisso värt allt erkännande. Det innebär emellertid enligt överstyrelsens uppfattning en betänklig förenkling av problemet, om man, såsom motionären synes göra, föreställer sig, att frågan om skolbarnens hälsotillstånd uteslutande är en fråga om skolvägarnas längd och beskaffenhet.

Överstyrelsen har för sin del allt i från början av sin verksamhet haft uppmärksamheten starkt fästad vid hithörande förhållanden och sökt inhämta alla de bidrag till frågans belysande, som varit tillgängliga. Särskilt har överstyrelsen sökt att genom folkskolinspektörerna få upplysningar om skolbarnens hälsotillstånd i olika delar av landet, vid olika skolvägar och inom olika skoltyper, och överstyrelsen har redan tidigare samrätt rörande dessa förhållanden med på området förfarna läkare. Nu har överstyrelsen i anledning av förevarande remiss, efter anvisning av chefen för medicinalstyrelsen, samrätt med förste provinsialläkaren G. J. W. Stéenhoff, vilken på begäran avgivit bilagda yttrande i frågan (Bil. 5).

Av sagda yttrande framgår, att någon enligt vetenskapliga metoder utförd undersökning rörande skolvägarnas betydelse för skolbarnens hälsotillstånd icke förefinnes vare sig i vårt land eller i utlandet samt att i fråga om barnens hälsotillstånd så många olika faktorer inverka, att det över huvud icke synes möjligt att utföra en undersökning, som enbart åsyftar att utrona verkningarna av skolvägarnas längd och beskaffenhet. Såsom redan för lekmannen står klart, måste skolbarnens hälsotillstånd, förutom av skolvägarnas längd och beskaffenhet, vara beroende av bland annat barnens egen fysiska och psykiska konstitution, härdning och träning, av hemmens beskaffenhet, den föda barnen erhålla och den om-

Behovet av undersökning rörande folkskolebarnens hygieniska förhållanden.

vårdnad i det hela som kan beredas dem, av skollokalernas beskaffenhet och deras i hygieniskt avseende mer eller mindre lämpliga utrustning, av skolarbetets anordning och lärarnas större eller mindre förmåga att anpassa undervisningen efter barnens utvecklingsståndpunkt och krafter. Det förefinnes alltså här ett helt komplex av faktorer, som äro innerligt förbundna med varandra och stå i ömsesidig växelverkan, så att en ogynnsam inverkan i ett hänseende kan kompenseras av gynnsamma betingelser i andra och tvärtom.

Det framgår vidare av doktor Stéenhoffs uttalande, att om en undersökning på förevarande område skall kunna lämna ett ur vetenskaplig synpunkt värdefullt och tillförlitligt resultat, måste den grunda sig på ett omfattande material och utsträckas över en betydande tidrymd. Undersökningen av skolbarn bör givetvis ock kompletteras med jämförande undersökning av ungdom från olika landsdelar, som åtnjutit undervisning i skolor av olika typer.

Det synes överstyrelsen, som skulle en sådan undersökning, utförd med tillbörlig omsorg och grundlighet, bliva av stor nytta i olika hänseenden. Säkert skulle den uppenbara många brister i fråga om våra folkskolebarns hygieniska förhållanden, vilka nu äro undandragna uppmärksamheten och för vilkas undanröjande det allmännas medverkan torde vara erforderlig. Den skulle också tvivelsutan bidraga att skingra många förutfattade meningar i fråga om skolväsendets beskaffenhet. Helt visst skulle folkskolinspektörerna genom vad som framkomme vid undersökningen få ett kraftigt stöd för de yrkanden, de finna sig böra framställa om förbättringar av skollokaler och om andra åtgärder för främjande av skolbarnens hygieniska välbefinnande. Och undersökningens resultat skulle kunna bliva upplysande och vägledande för skolmyndigheterna och statsmakterna vid behandlingen av hithörande frågor. Enligt överstyrelsens mening skulle det alltså vara av stort värde, om en undersökning av nu angiven art komme till stånd. Skulle den behandling av ifrågavarande spörsmål, som föranledes av förevarande motion, kunna ge anledning till att initiativ toges och erforderliga medel anvisades till anställande av en grundlig och förutsättningslös samt av verkligt sakkunniga personer utförd undersökning rörande icke blott skolvägarnas inflytande utan ock övriga härvidlag betydelsefulla faktorer i inverkan på våra folkskolebarns hygieniska förhållanden, skulle säkerligen därmed ett betydelsefullt steg vara taget till förbättring och utveckling av vårt folkskoleväsen i olika hänseenden.

Närmare bestämmer om skolformernas förekomst.

Då emellertid motionären tänker sig, att det skulle vara lämpligt att på grundval av de resultat, en hygieniskt vetenskaplig undersökning kan komma att lämna, utfärda bindande regler för olika skoltypers förekomst, så synes denna tanke stå i bestämd motsättning till motionärens egna uttalanden mot en alltför schablonmässig och uniformerad anordning av skolväsendet, och det förefaller, som om motionären aldeles förbisett de svårigheter, som skulle vara förbundna med ett detaljerat lagstiftande på detta område. För skolöverstyrelsen står det klart, att det icke skulle vara möjligt att i ett land med så skiftande natur- och bebyggelseförhållanden som vårt tillämpa några fixerade regler och normer på här förevarande område, utan att detta skulle i många fall komma att medföra ett åsidosättande av berättigade intressen och hänsyn. I varje fall torde ej kunna råda tvivel om, att tillämpningen av sådana regler mången gång

skulle framkalla ett missnöje, vilket ingalunda vore mindre än det, som nu på vissa håll gör sig gällande, och i varje fall vore mera berättigat.

Överstyrelsen kan alltså icke komma till annan uppfattning än att den hittills tillämpade ordningen för hithörande ärendens behandling också för framtiden bör bibehållas. Denna ordning innebär ju, att frågan om den lämpligaste skolförmen prövas och avgöres i varje särskilt fall, därvid hänsyn alltså kan tagas till samtliga de förhållanden, som kunna vara av betydelse. Uppenbart är, att ett eller annat gränsfall förekommit, beträffande vilket tvekan skulle kunna råda, om i alla hänseenden tillräckliga förutsättningar förefunnits för införande av heltidsläsning. Överstyrelsen är emellertid på grund av de upplysningar, överstyrelsen kunnat på olika sätt inhämta, förvissad om, att de vidtagna förändringarna i det hela varit fullt motiverade och gagneliga. I de flesta delar av landet ha de också kunnat genomföras utan några större stridigheter, och det har från olika håll vittnats, att sedan man väl hunnit något vänja sig vid de nya förhållandena, har det missnöje, som tilläventyrs i början visade sig, mer och mer försvunnit.

Överstyrelsen har härmed sökt något närmare granska och belysa de uttalanden och yrkanden, som gjorts i förevarande motion, därvid överstyrelsen emellertid icke kan känna sig förvissad om att hava i varje hänseende fullt uppfattat motionärens mening, enär dels vissa uttalanden i motionen icke lätteligen kunna bringas i samklang med varandra, dels vissa allmänt hållna satser synas kunna rymma flera olika tolkningar.

Sammanfattning.

Av det anförda framgår, att överstyrelsen icke kunnat finna de i motionen gjorda yrkandena vara av den art, att ett bifall till dem skulle vara påkallat eller lända till nytta. Det syfte, motionären velat tillgodose med sitt första yrkande, är, såvitt överstyrelsen kan bedöma, redan i tillbörlig mån beaktat i gällande författningar, och en lagstiftning av den art, som åsyftas i motionärens andra yrkande, skulle enligt överstyrelsens mening snarare kunna befaras medföra skadliga verkningar än vara till gagn för den angelägenhet, motionären avsett att främja.

Innan överstyrelsen lämnar det spörsmål, som här avhandlats, kan överstyrelsen icke underlåta att ge uttryck åt de farhågor, som framkallats av förevarande motion och den allmänna uppfattning rörande landsbygdens skolväsen, som där framträder.

Alltifrån den lagstadgade folkskolans tillkomst i vårt land har det, i motsats till förhållandena i åtskilliga andra länder, gällt som en allmän fordran, att landsbygdens skolväsen skall, så långt förhållandena det medgiva, ordnas så, att ett någorlunda likvärdigt mått av bildning bjudes både landsbygdens och städernas barn. Att denna grundsats från början kom att behärska vårt folkskoleväsen och att man icke tänkte sig en bättre och finare folkbildning för städerna än för landsbygden har väl sin grund i den starka och inflytelserika ställning bondebefolkningen från uråldriga tider ägt i vårt land och särskilt däruti, att det var den svenska allmogens under årtionden med styrka framförda krav, som slutligen förde folkskoletanken till seger. De senare årtiondenas fortgående förbättring och uppräckning av landsbygdens folkskoleväsen kunna i själva verket betecknas såsom uttryck för strävandena att upp-

rätthålla den nämnda grundsatsen om landsbygdens likaberättigande i fråga om den grundläggande allmänt medborgerliga bildning, folkskolan har att meddela. Det stod nämligen klart, att städerna med sina gynnsamma förutsättningar för en fullgod skolorganisation och sina större resurser under årens lopp vunnit ett försteg, som det gällde för landsbygden att, så långt förhållandena det medgävo, inhämta.

Såsom överstyrelsen i det föregående sökt uppvisa, kan enligt överstyrelsens mening den halvtidsläsande skolan, även då den arbetar under gynnsamma förutsättningar, icke i vare sig kunskaps- eller allmänt uppfostringshänseende lämna ett resultat, som är jämgott med den heltidsläsande skolans. Det är då klart, att med de föga gynnsamma betingelser, med vilka man härvidlag har att räkna i stora, sannolikt de största delarna av vårt land, halvtidsskolans resultat i det hela måste bliva väsentligt underlägset heltidsskolans.

Då nu de strävanden, som på senare tid framträtt i fråga om folkskolans anordning och till vilka förevarande motion i väsentliga avseenden ansluter sig, synas äsyfta att med lagstiftningens hjälp monopolisera heltidsskolan för städerna och med dem jämförliga tätbebyggda samhällen men göra halvtidsskolan till den egentliga landsbygdens normala skolform, då kan detta alltså, såvitt överstyrelsen förmår bedöma, blott leda till, att den olikhet i fråga om måttet av allmänt medborgerlig bildning, som genom landsbygdens efterblivenhet beträffande folkskolans utveckling och förbättring redan torde vara ett ofrånkomligt faktum, skall för framtiden befastas och än ytterligare skärpas. Att en sådan klyvning av nationen i tvenne delar, en, som åtnjutit en såvitt möjligt fullgod grundläggande bildning, och en, som fatt åtnöjas med ett väsentligen mindre mått därav, måste vara ägnad att medföra allvarliga följder såväl för de individer, vilka av förhållandenas makt blivit hänvisade till den senare gruppen, som för samhället självt, borde ligga i öppen dag och knappast kunna bliva föremål för någon meningsskiljaktighet.

För var och en, som något övervägt frågan, vilka krafter i folket det är, som under framfarna tider förlänat det svenska samhället dess sega kraft, som grundlagt och bevarat dess lagbundna frihet och som givit det svenska kulturlivet dess särprägel, torde det icke vara möjligt att underskatta den utomordentliga betydelse allmogebefolkningen i detta hänseende haft. Dess angelägnare måste det då synas, att denna befolknings inflytande på samhällslivets olika områden icke försvagas eller helt omintetgöres utan fastmer kan stärkas och vidgas. Med den utformning och inriktning kulturlivet i våra dagar fått är dock utan allt tvivel en oundgänglig förutsättning härför den, att landsbygdsbefolkningens allmänna bildningsståndpunkt i det hela ej är underlägsen den, som andra befolkningslager kunna förvärva. Det är blott genom jämbördighet med övriga medborgargrupper i förståndsutveckling och insikter som landsbygdens befolkning skall kunna hävda sin ställning och göra sin insats i nationens samfälliga kulturarbete.

Ur de synpunkter, som nu i korthet antytts, måste strävandena att begränsa och beskära möjligheterna för landsbygdens ungdomens utbildning te sig som en verklig fara för samhällsliv och kultur. Att nämnda strävanden funnit anslutning och understöd bland landsbygdsbefolkningen själv gör blott saken dess allvarligare. Det är självfallet, att överstyrelsen med den allmänna uppfattning i dessa ting, varåt överstyrelsen

nu sökt giva uttryck, icke skulle kunna giva sin anslutning åt dessa strävanden, även om överstyrelsen icke av gällande lagstiftning vore förpliktad att i sin mån sträva för att också landsbygdens skolväsen måtte få en så ändamålsenlig och fullgod anordning som förhållandena medgiva.

Stockholm den 24 mars 1924.

B. J:SON BERGQVIST.

K. E. SANDBERG.

Sixten Carlborg.

Folkskolebarnens på landsbygden fördelning mellan heltidsläsande och halvtidsläsande skolor åren 1901 1922.

L ä n	Procent halvtidsläsande					År 1901		År 1907		År 1912		År 1917		År 1922	
	År 1901	År 1907	År 1912	År 1917	År 1922	Hela barn-antalet	Halvtids-läsande	Hela barn-antalet	Halvtids-läsande	Hela barn-antalet	Halvtids-läsande	Hela barn-antalet	Halvtids-läsande	Hela barn-antalet	Halvtids-läsande
Stockholms.....	31.3	19.0	12.7	10.4	2.9	23,388	7,319	26,271	4,991	30,250	3,831	24,097	2,499	25,572	751
Uppsala.....	19.6	14.6	12.1	8.6	2.0	13,813	2,702	13,737	2,003	13,820	1,677	12,275	1,052	12,810	261
Södermanlands.....	42.8	28.1	17.7	13.4	8.3	20,967	8,968	19,052	5,346	20,015	3,550	16,394	2,185	16,715	1,381
Östergötlands.....	76.2	72.8	66.6	62.6	45.4	28,559	22,523	29,741	21,662	31,221	20,794	26,105	16,345	24,832	11,271
Jönköpings.....	87.7	78.8	73.6	65.7	51.9	23,644	20,737	24,692	19,460	23,853	17,562	21,078	13,845	19,270	10,003
Kronobergs.....	95.8	82.4	73.3	61.0	45.0	21,445	20,557	21,543	17,749	21,218	15,556	18,776	11,454	18,196	8,191
Kalmar.....	81.6	77.0	71.9	61.5	32.2	27,929	22,803	26,940	20,750	26,840	19,301	23,905	14,706	23,803	7,665
Gotlands.....	12.0	6.4	5.8	5.0	4.2	5,482	660	5,618	362	5,697	328	5,224	257	5,523	233
Blekinge.....	47.1	41.7	39.1	24.6	6.8	18,892	8,897	18,664	7,790	18,569	7,252	15,970	3,930	15,393	1,043
Kristianstads.....	20.0	16.5	12.5	9.8	4.7	31,560	6,320	31,423	5,173	32,451	4,061	28,774	2,668	29,856	1,406
Malmöhus.....	8.3	6.5	5.3	4.9	2.6	43,907	3,645	44,336	2,903	42,264	2,260	35,921	1,749	33,855	881
Hallands.....	63.4	51.1	46.3	40.0	24.8	18,426	11,683	17,577	8,985	17,405	8,061	15,334	6,135	14,599	3,586
Göteborgs och Bohus	78.1	76.3	73.7	64.7	65.3	30,655	23,940	29,809	22,887	30,564	22,533	27,621	17,887	22,354	14,589
Älvsborgs.....	91.3	89.1	83.7	80.7	68.0	35,932	32,820	35,142	31,319	34,069	28,507	29,540	23,842	29,377	19,978
Skaraborgs.....	80.3	80.1	78.6	76.3	53.3	28,896	23,214	27,936	22,371	25,849	20,317	22,899	17,466	23,373	12,466
Värmlands.....	93.1	87.1	78.5	62.8	36.6	32,393	30,155	31,703	27,622	31,382	24,640	28,233	17,725	26,629	9,734
Örebro.....	33.1	17.8	16.4	9.8	3.6	24,301	8,052	25,211	4,475	25,327	4,141	21,666	2,126	21,289	756
Västmanlands.....	21.4	18.0	15.6	9.2	2.5	16,795	3,594	16,319	2,938	16,745	2,619	15,395	1,408	15,304	379
Kopparbergs.....	37.7	22.6	16.8	8.7	2.0	31,854	12,004	32,532	7,337	33,804	5,670	30,085	2,604	28,423	569
Gävleborgs.....	78.4	66.3	56.5	43.6	29.9	27,898	21,888	29,646	19,645	30,633	17,293	27,906	12,157	27,959	8,356
Västernorrlands.....	83.7	67.9	57.9	49.2	35.1	32,286	27,020	32,977	22,393	34,240	19,828	31,276	15,367	31,108	10,919
Jämtlands.....	74.5	60.7	50.5	42.6	24.7	16,103	11,998	16,536	10,043	16,960	8,563	15,375	6,555	15,768	3,901
Västerbottens.....	79.0	65.5	63.8	56.2	42.9	23,754	18,769	24,629	16,131	26,157	16,700	25,844	14,535	25,331	10,862
Norrbottnens.....	67.9	49.9	36.2	23.4	14.1	20,358	13,830	23,930	11,950	27,199	9,856	25,847	6,053	24,609	3,476
Summa landsbygd	68.8	52.2	46.2	39.3	26.8	599,242	364,098	605,964	316,285	616,532	284,900	545,540	214,550	531,948	142,657

¹ 17.4 procent barn hade mer än 3 km. skolväg.

Bil. 2.

Ordningen mellan de olika länen beträffande heltids- och halvtidsläsningens förekomst i procenttal på landsbygden under tiden 1901—1922.

År 1901			År 1912			År 1922		
Län	Heltid	Halvtid	Län	Heltid	Halvtid	Län	Heltid	Halvtid
1 Malmöhus	91.7	8.3	1 Malmöhus	94.7	5.3	1 Kopparbergs	98.0	2.0
2 Gotlands	88.0	12.0	2 Gotlands	94.2	5.8	2 Uppsala	98.0	2.0
3 Uppsala	80.4	19.6	3 Uppsala	87.9	12.1	3 Västmanlands	97.5	2.5
4 Kristianstads	80.0	20.0	4 Kristianstads	87.5	12.5	4 Malmöhus	97.4	2.6
5 Västmanlands	78.6	21.4	5 Stockholms	87.3	12.7	5 Stockholms	97.1	2.9
6 Stockholms	68.7	31.3	6 Västmanlands	84.4	15.6	6 Örebro	96.4	3.6
7 Örebro	66.9	33.1	7 Örebro	83.6	16.4	7 Gotlands	95.8	4.2
8 Kopparbergs	62.3	37.7	8 Kopparbergs	83.2	16.8	8 Kristianstads	95.3	4.7
9 Södermanlands	57.2	42.8	9 Södermanlands	82.3	17.7	9 Blekinge	93.2	6.8
10 Blekinge	52.9	47.1	10 Norrbottens	63.3	36.2	10 Södermanlands	91.7	8.3
11 Hallands	36.6	63.4	11 Blekinge	60.9	39.1	11 Norrbottens	85.9	14.1
12 Norrbottens	32.1	67.9	12 Hallands	53.7	46.3	12 Hallands	75.4	24.6
13 Jämtlands	25.5	74.5	13 Jämtlands	49.5	50.5	13 Jämtlands	75.3	24.7
14 Östergötlands	23.8	76.2	14 Gävleborgs	43.5	56.5	14 Gävleborgs	70.1	29.9
15 Göteborgs och Bohus	21.9	78.1	15 Västernorrlands	42.1	57.9	15 Kalmar	67.8	32.2
16 Gävleborgs	21.6	78.4	16 Västerbottens	36.2	63.8	16 Västernorrlands	64.9	35.1
17 Västerbottens	21.0	79.0	17 Östergötlands	33.4	66.6	17 Värmlands	63.4	36.6
18 Skaraborgs	19.7	80.3	18 Kalmar	28.1	71.9	18 Västerbottens	57.1	42.9
19 Kalmar	18.4	81.6	19 Kronobergs	26.7	73.3	19 Kronobergs	55.0	45.0
20 Västernorrlands	16.3	83.7	20 Jönköpings	26.4	73.6	20 Östergötlands	54.6	45.4
21 Jönköpings	12.3	87.7	21 Göteborgs och Bohus	26.3	73.7	21 Jönköpings	48.1	51.9
22 Älvsborgs	8.7	91.3	22 Värmlands	21.5	78.5	22 Skaraborgs	46.7	53.3
23 Värmlands	6.9	93.1	23 Skaraborgs	21.4	78.6	23 Göteborgs och Bohus	34.7	65.3
24 Kronobergs	4.2	95.8	24 Älvsborgs	16.3	83.7	24 Älvsborgs	32.0	68.0
Hela riket	31.2	68.8	Hela riket	53.8	46.2	Hela riket	73.2	26.8

Timplan för folkskola av första C-formen (C₁).

Ä m n e n	Småskolestadiet				Folkskolestadiet								Summa lärjunge- timmar				
	Lärjunge- timmar				L ä r j u n g e t i m m a r												
	1:a klassen		2:a klassen		Lärartimmar	3:e klassen		4:e klassen		5:e klassen		6:e klassen		Omedelbar underv.	Tysta övningar	Hela antalet	
	Omedelbar underv.	Tysta övningar	Omedelbar underv.	Tysta övningar		Omedelbar underv.	Tysta övningar	Omedelbar underv.	Tysta övningar	Omedelbar underv.	Tysta övningar	Omedelbar underv.	Tysta övningar				
Kristendomskunskap.....	2	1	—	1	—	4	2	—	2	—	2	—	2	—	10	—	10
Modersmålet:																	
Tal- och läsövningar.....	9	4 ^{1/2}	—	4 ^{1/2}	—	6	3	—	3	—	3	—	3	—	21	—	21
Skrivning.....	5	2 ^{1/2}	—	2 ^{1/2}	—	5	2 ^{1/2}	—	2 ^{1/2}	—	2 ^{1/2}	—	2 ^{1/2}	—	15	—	15
Räkning och geometri...	4	2	—	2	—	4	2	—	2	—	2	—	2	—	12	—	12
Hembygdsundervisning...	3	1 ^{1/2}	—	1 ^{1/2}	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	4 ^{1/2}	—	4 ^{1/2}
Geografi.....	—	—	—	—	—	1 ^{3/4}	—	—	—	—	—	—	—	—	3 ^{1/2}	—	3 ^{1/2}
Naturkunnighet.....	—	—	—	—	—	1 ^{3/4}	3	—	3	—	1	—	1	—	3 ^{1/2}	—	3 ^{1/2}
Historia.....	—	—	—	—	—	1 ^{3/4}	—	—	—	—	1	—	1	—	3 ^{1/2}	—	3 ^{1/2}
	23	11 ^{1/2}	—	11 ^{1/2}	—	25	12 ^{1/2}	—	12 ^{1/2}	—	12 ^{1/2}	—	12 ^{1/2}	—	73	—	73
Arbetsövningar.....	2	1	—	1	—	2	1	—	1	—	—	—	—	—	2 ^{1/2}	—	2 ^{1/2}
Teckning.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	3 ^{1/2}	—	3 ^{1/2}
Sång.....	1	1/2	—	1/2	—	1	1/2	—	1/2	—	1 ^{1/2}	—	1 ^{1/2}	—	3	—	3
Gymnastik med lek och idrott.....	2	1	—	1	—	2	1	—	1	—	1	—	1	—	6	—	6
Trädgårdsskötsel.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	5	2 ^{1/2}	—	2 ^{1/2}	—	5	2 ^{1/2}	—	2 ^{1/2}	—	2 ^{1/2}	—	2 ^{1/2}	—	15	—	15
	28	14	—	14	—	30	15	—	15	—	15	—	15	—	88	—	88
		14	—	14	—		15	—	15	—	15	—	15	—		—	
Slöjd.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hushållsgöromål.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Skolvägarnas längd för folkskolebarn å landsbygden

Folkskolans högre avdel-

L ä n	Antal barn, vilkas skolväg utgjorde								
	intill	2 km.	3 km.	4 km.	5 km.	6 km.	7 km.	8 km.	9 km.
	2 km.	3 km.	4 km.	5 km.	6 km.	7 km.	8 km.	9 km.	10 km.
Stockholms	16,570	4,441	2,417	1,272	483	138	56	31	6
Uppsala	7,047	2,886	1,553	753	265	69	26	7	2
Södermanlands	7,881	4,070	2,513	1,414	624	193	58	6	5
Östergötlands	12,379	5,483	3,813	1,975	999	244	66	27	14
Jönköpings	9,408	4,168	2,718	1,759	787	310	99	12	19
Kronobergs	9,391	4,009	2,587	1,593	489	171	46	4	5
Kalmar	12,499	5,553	2,986	1,918	729	188	70	32	19
Gotlands	2,702	1,337	731	428	147	65	19	7	2
Blekinge	8,914	3,478	1,928	821	315	55	11	—	—
Kristianstads	19,442	6,643	2,495	912	246	49	4	1	1
Malmöhus	26,174	5,642	1,601	394	91	5	—	—	—
Hallands	7,815	3,740	2,000	824	245	24	19	6	5
Göteborgs och Bohus	17,920	4,781	2,559	1,081	372	71	18	1	2
Älvsborgs	14,529	6,637	4,474	2,446	1,050	371	179	81	18
Skaraborgs	10,752	6,192	3,749	1,942	740	221	70	30	—
Värmlands	15,786	5,690	3,019	1,614	555	182	91	25	19
Örebro	12,308	4,544	2,606	1,412	482	172	36	10	17
Västmanlands	9,137	3,104	1,740	820	291	105	63	7	—
Kopparbergs	21,793	4,125	1,602	676	289	89	52	9	5
Gävleborgs	21,441	4,465	1,574	497	231	67	31	21	9
Västernorrlands	22,945	5,169	1,929	826	296	68	29	17	7
Jämtlands	11,572	2,084	1,032	520	276	87	61	19	20
Västerbottens	19,154	3,310	1,568	750	349	132	65	45	43
Norrbottnens	20,524	2,141	757	296	163	69	46	25	38
Hela landsbygden	338,083	103,692	53,981	26,943	10,514	3,145	1,219	423	256

Bil. 4.

vid slutet av redovisningsåret 1920—1921.

ning är icke medräknad.

Procent barn, vilkas skolväg utgjorde												
10 km. eller mer	Summa	intill 2 km.	2 km. intill 3 km.	3 km. intill 4 km.	4 km. intill 5 km.	5 km. intill 6 km.	6 km. intill 7 km.	7 km. intill 8 km.	8 km. intill 9 km.	9 km. intill 10 km.	10 km. eller mer	Summa
14	25 458	65.1	17.5	9.6	5.0	1.9	0.5	0.2	0.1	0.0	0.1	100.0
4	12,612	55.9	22.9	12.3	6.0	2.1	0.5	0.2	0.1	0.0	0.0	100.0
—	16,764	47.0	24.3	15.0	8.4	3.7	1.2	0.4	0.0	0.0	—	100.0
2	25,002	49.5	21.9	15.2	7.9	4.0	1.0	0.3	0.1	0.1	0.0	100.0
2	19,282	48.8	21.6	14.1	9.1	4.1	1.6	0.5	0.1	0.1	0.0	100.0
—	18,295	51.3	21.9	14.1	8.7	2.9	0.9	0.2	0.0	0.0	—	100.0
—	23,994	52.1	23.1	12.5	8.0	3.0	0.8	0.3	0.1	0.1	—	100.0
—	5,438	49.7	24.6	13.4	7.9	2.7	1.2	0.4	0.1	0.0	—	100.0
—	15,522	57.4	22.4	12.4	5.3	2.0	0.4	0.1	—	—	—	100.0
—	29,793	65.2	22.3	8.4	3.1	0.8	0.2	0.0	0.0	0.0	—	100.0
—	33,911	77.2	16.6	4.7	1.2	0.3	0.0	0.0	—	—	—	100.0
1	14,679	53.2	25.5	13.6	5.6	1.7	0.2	0.1	0.1	0.0	0.0	100.0
4	26,809	66.8	17.8	9.6	4.0	1.4	0.3	0.1	0.0	0.0	0.0	100.0
8	29,793	48.8	22.3	15.0	8.2	3.5	1.2	0.6	0.3	0.1	0.0	100.0
1	23,697	45.8	26.1	15.9	8.2	3.1	1.0	0.3	0.1	—	0.0	100.0
34	27,015	58.4	21.1	11.2	6.0	2.0	0.7	0.3	0.1	0.1	0.1	100.0
4	21,591	57.0	21.1	12.1	6.5	2.2	0.8	0.2	0.0	0.1	0.0	100.0
—	15,267	59.9	20.3	11.4	5.4	1.9	0.7	0.4	0.0	—	—	100.0
22	28,662	76.0	14.4	5.6	2.4	1.0	0.3	0.2	0.0	0.0	0.1	100.0
22	28,358	75.6	15.7	5.6	1.8	0.8	0.2	0.1	0.1	0.0	0.1	100.0
16	31,302	73.3	16.5	6.2	2.6	0.9	0.2	0.1	0.1	0.0	0.1	100.0
77	15,748	73.5	13.2	6.6	3.3	1.7	0.6	0.4	0.1	0.1	0.5	100.0
145	25,561	74.9	12.9	6.1	2.9	1.4	0.5	0.3	0.2	0.2	0.6	100.0
129	24,188	84.8	8.9	3.1	1.2	0.7	0.3	0.2	0.1	0.2	0.5	100.0
485	538,741	62.8	19.2	10.0	5.0	2.0	0.6	0.2	0.1	0.0	0.1	100.0

Inverkan av skolvägens längd på hälsotillståndet bland lärjungarna i folk- och småskolor å landsbygden.

Någon mera omfattande vetenskaplig undersökning angående denna fråga torde icke ha utförts hos oss och såvitt mig bekant ej heller annorstädes. Den enda artikel i ämnet, som här publicerats, synes vara den i Hygienisk Tidskrift 1909 av extra provinsialläkaren G. Fjellander: *I vad mån inverkar skolans avstånd från hemmet på skolbarnens näringstillstånd?* Undersökningen gällde ett par skolor i östra Dalarna, de undersökta barnens antal var 289; avstånden från deras hem till skolan högst 1 timmes väg. Av de barn, som på grund av lång väg hem intogo sin medförda middag i skolan (181), visade procentuellt flera (nära dubbelt så många) »lika eller minskad vikt» vid vårterminens slut. »Som resultat av undersökningen framgår sålunda», säger författaren, »att lång väg till skolan med därav följande olämpliga näringsförhållanden för barnen adderar sig som ett betänkligt plus till skolarbetets på mångas hälsotillstånd störande inverkan».

Emellertid gäller undersökningen först och främst, såsom ock författaren framhåller, ett väl ringa antal barn för att av densamma skola kunna dragas några säkra slutsatser. Vidare är det ej ovanligt att även fullt friska och normalt utvecklade skolbarn icke alls öka i vikt under våren, då egentligen viktökningen för dessa åldrar regelbundet äger rum på sensommaren och hösten. Härtill kommer, att av samtliga 289 barn hade blott 15, varav 4 som bodde nära skolan, lägre hämoglobinhalt i blodet vid vårterminens slut, vilket ju tyder på att det stora flertalet skulle i visst betydelsefullt avseende stått sig bra. Slutligen är det ej skolvägen i och för sig, som av författaren anses störa hälsotillståndet, utan tillstötande missförhållanden med avseende på näringen.

Att skolvägens längd och beskaffenhet måste vara av viss betydelse för lärjungarnas hälsotillstånd och för skolarbetet är ju sannolikt, något som ej heller undgått hälsovårds- och skolmyndigheter, skolhygieniker och lärare. Också bär skollagstiftningen i allmänhet vittne härom, om än meningarna rörande lämplig väglängd synas gå ganska vitt i sär. Såsom exempel härpå från utlandet må nämnas, att i Bayern stadgar en förordning av år 1902, att i trakt, där 25 skolbarn ha över 3½ kilometer till skolan eller där, av 50 barn, flertalet har över 2 kilometer dit, bör ny skola uppföras. I Österrike bestämmer (före kriget) en förordning, att där under 5 års tid över 40 barn haft 4 kilometers skolväg, skall ny skola inrättas. I Preussen anses en skolväg av 4 kilometer tillåtlig, och härvid förekommer skolbesök 2 gånger dagligen. I Schweiz säges i vissa kantoners förordningar, att 1 timmes skolväg ursäktar tillfällig frånvaro 1 gång dagligen, men ej 2 gånger. I några kantoner skola de barn, som ej kunna hinna hem under middagsrasten, erhålla fri måltid i skolan.

Hos oss säger folkskolestadgan, att skolhus böra uppföras på sådan plats, att skolbarnen erhålla en i möjligaste mån kort och lämplig skolväg. En kungörelse av år 1921 bestämmer, att i vissa heltidsläsande skolor må bland

annat vid förekomst av långa skolvägar beredas lärjungarna ledighet en dag i veckan; i särskilda fall lär medgivas till och med 2 dagar. Till de »lokala förhållanden», som tillåta »undantagsformer» hör även *lång skolväg* för flertalet barn. En kungörelse av år 1920 stadgar om statsbidrag för inackordering av barn i skolornas närhet i vissa norrländska distrikt.

I skolhygieniska handböcker och litteratur återfinnas flerstädes uttalanden angående skolvägens betydelse, men givetvis bliva de mera allmänt och subjektivt hållna, då vetenskapliga utredningar i frågan saknas. *Burgerstein* i Wien anser, att $\frac{1}{2}$ timmes väg i ej extrem väderlek gör friska barn gott. *Leeds*, New York, är av liknande mening, likaså *Wehmer* i Tyskland. *Selter* säger i sin stora skolhygieniska handbok, att 3—4 kilometers väg väl bör anses som maximum. I samma arbete framhåller emellertid professor *Frölich*, Bonn, att man vid bestämmandet av vägen även måste taga hänsyn till vägens beskaffenhet, barnens ålder och kroppskonstitution, skodon och kläder. Sanitetsrat *Benda*, Berlin, anser, att vägen fram och åter bör kräva högst $1\frac{1}{2}$ timme för att ej taga för mycken tid från barnen.

Angående förhållandena i Sverige yttrar *C. Wallis* i sin *Skolhygien* 1899, att erfarenheten visat, att goda vägar på $\frac{1}{2}$ mil ej äro till skada utan tvärtom till gagn för skolbarnen, men att dåliga vägar kunna särskilt för mindre barn bli besvärliga och överansträngande. Han hänvisar till vissa uppgifter från de bekanta av Sveriges allmänna folkskolläroreförening anordnade undersökningarna av år 1888. I den tryckta utredningen angående dessa återfinnes dock mycket litet härom. (I frågoformulären var ej skolvägen påtalad.) Det klagas från ett håll över lång skolväg, enär »barnen ej hinna fram tidigt nog för eldningen». Å ett par håll talas om dåliga skolvägar, i ett par uppgifter säges återigen att hälsotillståndet varit gott, enär barnen bott 1—5 kilometer från skolan och således få vistas mycket i friska luften. — I en liten skolhygienisk handbok av *Leffler* erinras om att ett skollärarymöte i Småland 1909 uttalat sig för en maximiväg av 4 kilometer.

I arbetet »*Skolhygieniska spørsmål*» av svenska provinsialläkarföreningens skolhygieniska kommitté, 1914, säges bland annat. »Den tid, som arbete i skola och hem lämnar övrig åt vila och lek, minskas ofta än ytterligare genom lång väg till skolan. Ju yngre barnet är, desto mera trötande och ansträngande är en lång skolväg, i synnerhet under ogynnsamma väderleksförhållanden. — — — Det vore önskligt att söka bereda långt från skolan boende barn tillfälle till lagad middagsmåltid i skolan. Innan vi hunnit detta önskemål, kan mycket uträttas genom att barnen få intaga sin medförda matsäck under lärarens tillsyn och genom att till smörgåsarna serveras någon varm soppa eller mjölk. Kostnaderna härför bli minimala och gagnet stort.»

Någon väglängd, vare sig minimi- eller maximi- angives av iätt förklarliga skäl icke.

Vid bedömande av skolvägens betydelse i sanitärt hänseende måste hänsyn tagas till

1. *Barnen*. Ålder, psykisk och fysisk utveckling och konstitution, härdning, träning i gåendet.

2. *Hemmen*. Allmän hygien, ekonomi, kontrollen över barnen, deras föda, sätt att äta, rekreation, arbete, vila, sömn, kläder, skor (passande skodon av särskild betydelse).

3. *Vägen.* Längd, beskaffenhet (blåsigt eller skyddad, jämn eller backig, slipprig, vid snöfall obanad, ofta våt, rodd etc.).

4. *Kamratskap* under vägen.

5. *Bärandet* av tunga böcker m. m. och sättet härför. (Här och var i utlandet ha utfärdats särskilda råd och anvisningar härom).

6. *Tidpunkten* på dagen för vandrigen till och från skolan.

7. *Skolans hygien*, särskilt: skolbänkar, temperatur, ventilation, kapprum; social-hygieniska anordningar: skoombyte, varm dryck, övervakning under måltid m. m.

8. *Läsordning.* Lämplig fördelning av arbete och vila.

9. *Läraren.* Förmåga att »ta» barnen, väcka intresse, göra skolgången till en fröjd och ej en börda.

10. *Allmänna intresset* å orten för skolan och dess verksamhet, vilket, da det är livligt, givetvis i många fall påverkar även barnen, så att de med glädje och friskt mod gå även långa vägar till sin läroanstalt.

Det är lätt att förstå, av vilken oerhörd skillnad i hygieniskt avseende *skolvägen* blir för ett normalt utvecklat, vaket, friskt, härdat och välvårdat barn, gående i vackert väder och i trevligt sällskap en bra väg till en god skola och en omtyckt lärare, mot för ett kient, efterblivet, illa vårdat och utrustat barn, gående ensamt i regn och rusk till en dåligt anordnad skola med en olämplig, fruktad lärare. Och mellan dessa extremer, huru många olika variationer!

Att avskilja skolvägsfrågan från alla andra därmed sammanhängande skolhygieniska och socialhygieniska förhållanden och söka *vetenskapligt* bestämma några allmänt gällande gränser för lämplig väglängd *låter sig således icke göra*. Knappast är detta möjligt i det individuella fallet. Skulle för övrigt en undersökning utföras angående skolvägens inverkan på barnens hälsotillstånd, borde givetvis även jämförelse anställas mellan ett tillräckligt stort antal sedan något eller några år tillbaka från skolan utgångna ungdomar, som haft lång skolväg, och sådana, som haft kort väg, tydligen en ren omöjlighet.

Anses dock någon bestämmelse angående skolvägens längd böra utfärdas, t. ex. med hänsyn till nya skolors uppförande och dylikt, måste ihäggkommas, att måttet alltid blir, sanitärt sett, relativt *godtyckligt*.

För att få veta vad man numera bland dem, som bäst känna skolförhållandena å landsbygden, har att säga om skolvägarna, har jag genomgått ett 40-tal av folkskolinspektörernas berättelser från åren 1919—1922 samt muntligen avhandlat frågan med några av inspektörerna.

Det är ganska anmärkningsvärt, att flestades inom landet skolgångens regelbundenhet alls icke synes vara beroende av skolvägen. Från åtskilliga håll meddelas, att de längst bort boende barnen tvärt emot vad man skulle vänta mest regelbundet infinna sig i skolor med heltidsläsning och att skolgången i dessa är bättre eller minst lika god som i skolor med varmandagsläsning, även där vid dessa senare i regel korta skolvägar förekomma. Detta tyckes även gälla med avseende på barn i småskolan. Så heter det, i sammandrag, t. ex. från *Roslagen* 1921: skolgång god, *särskilt för barn med lång skolväg* (heltidsläsning, 5—10 kilometers väg, även för barn i småskolan). Från *Värmlands östra* 1921: skolgång utomordentligt god, *särskilt för skogsrotar*, där barnen ha åtskilligt över $\frac{1}{2}$ mil till skolan. Ej ens det värsta yrväder hindrar i väsentlig grad. Sämre i tätare bebyggda trakter. *Värmlands mellersta* 1922: försummelse i skolgång beror, synes det, icke så mycket på långa skolvägar som på andra ortsför-

hållanden, likgiltighet för skolan m. m. *Sydsjälands östra*: i ren skogsbygd svåra skolvägar, men barnen tyckas ej fara illa (heltidsläsande). Det mesta beror på hemmen. Längst bort boende barn gå vanligen mest regelbundet. Största procent franvarande i Kalmar stad. *Hollands norra* 1921: skolgång ojämn, sämst i jordbruksdistrikt. *Värmlands västra och norra Dalsland* 1921: där intresse för skolan finnes, god skolgång, den hindras ej av köld och oväder (heltidsläsning). — *Hälsinglands norra*: bäst skolgång i det vidsträcktaste distriktet (heltidsläsning). *Älvsborgs norra* 1920: ojämnast skolgång i halvtidsläsande skolor, dock ha barnen här ofta de kortaste och bästa skolvägarna. *Sydsjälands mellersta* 1920: skolgång fullt ut lika god i heltids- som halvtidsläsande skolor. *Sydsjälands västra* 1920: avlägset boende barn ha stundom erhållit permission 1—2 dagar i veckan. Här och var vilja de dock ej begagna sig därav. — *Jämtlands och Härjedalens* 1919: skolväg å 3—4 kilometer synes ej vara till skada. De längst bort boende gå mest regelbundet i skolan, detta även de värsta ovädersdagar. *Nordskånes östra* 1922: skolgång mönstergill, i småskolan bäst. 4 kilometers väg synes ej besvara ens de smärre barnen. — *Västergötlands norra* 1920: Ej sällan sämst skolgång i halvtidsläsande skolor.

Man får ju komma ihåg, att stora avstånd betraktas med helt andra ögon på landet än i städerna. Å landsbygden äro ju människor ofta vana vid långa vägar, då något skall uträttas, barnen bruka också tidigt vid lekar, budskickningar etc. springa vida omkring och härdas därvid även mot väder och vind.

Ovanstående xplockning synes visa, att många barn väl sta ut med till och med mycket långa skolvägar, men får givetvis icke tagas till intäkt för något allmänt påstående att långa vägar äro betydelselösa, sanitärt sett, eller under alla förhållanden försvarliga. Det förekommer ju även i berättelserna några — ehuru relativt få — uppgifter om att långa dåliga vägar hava ett ogynnsamt, i synnerhet tröttande inflytande på barnen, särskilt på de mindre småskolornas lärjungar. Och just för dem borde således de bästa möjliga förhållanden även med avseende på skolvägar i första hand genomföras. Vad folkskolebarnen vidkommer lärar däremot dylik trötthet av lång väg, nedsatt vakenhet m. m., ytterst sällan i skolan observeras. Men kvar står alltid det tidsödande i dessa långvariga marscher.

En hel del åtgärder vidtagas som bekant hos oss mot ogynnsamt inflytande av skolvägen på barnen och skolarbetet. Några äro redan nämnda. Andra äro: skjuts åt barnen till och från skolan, inackordering i skolans närhet på kommunens bekostnad, där ej statsbidrag erhålles, längre vinter- kortare sommarferier, upphörande med skolgång viss tid under höst eller vinter och i stället sommarläsning i hemtrakten en kortare tid. Från hygienisk synpunkt oklanderligt, blott så ordnas, att lärjungarna under sommarens varmaste tid erhålla en icke allt för kort sammanhängande ledighet.

Vad vidkommer *varannandagsläsningen*, sedd från hygienisk synpunkt, får väl sägas, att den principiellt torde äga vissa företräden framför heltidsläsningen, där skolvägarna i allmänhet äro långa, och systemet tillämpas ju även i enlighet härmed i stor utsträckning. I praktiken synes dock saken ej ställa sig så enkel. Som ovan refererats — och antalet exempel kunde betydligt ökas — har icke iakttagits någon sämre skolgång i heltidsläsande än i halvtidsläsande skolor, å de flesta håll är det ju tvärtom, något som ingalunda talar för bättre energi och större uthållighet hos de

blott varannan dag till skolan gående barnen. Någon påfallande skillnad med avseende på genomsnittliga hälsotillståndet i ett distrikt bland barnen i ena eller andra sortens skolor eller då halvtidsläsning å en ort sedan några år tillbaka omlagts till heltidsläsning (Sydsmålands östra) lärar icke heller av vederhäftiga skolmän iakttagits. Läkare torde mig veterligt ej närmare undersökt saken. Den är ju också ytterligt svår att säkert bedöma även för en skolhygieniker, och skulle bland annat fordra långvariga observationer, eliminering av en hel del eventuellt påverkande omständigheter o. s. v.

Huru som helst — att emellertid ur sanitär synpunkt förorda varannandagsläsning överallt på »rama landsbygden» torde i alla händelser icke kunna vetenskapligt försvaras. Till förmån för ett allmänt införande å den egentliga landsbygden av varannandagsläsningen har från läkarhåll nyligen framhållits, att barnen då få vila ut och njuta lämplig föda åtminstone varannan dag, att deras tilläventyrs våta skor och kläder hinna ordentligt torka, att de erhålla tillfälle att bättre bereda sig för skolan. Överanstängning, klenhet, nervositet skulle minskas, förkylningar och sjukdomar bättre förebyggas.

Emellertid fordras samtidigt såsom något ganska viktigt, att barnen skola, de dagar de ej gå i skola, hjälpa till med arbete i hemmet för att vänja sig vid dylikt. Var och en, som något känner till förhållandena, vet att så kommer också i det stora flertalet fall att ske, och det mycket grundligt. Talet om »vila» förefaller då mindre väl motiverat; man torde knappast ens kunna hoppas på någon psykisk avspänning, enär kroppsarbete nog oftast hos otränade barn kräver även själsanstängning, då olika redskaps skötande, vården av djur, yrkeshandlag m. m. skall inläras.

Denna läkares fordran på praktiskt arbete i hemmet är för övrigt ganska anmärkningsvärd. Den visar, att man i första hand tänker på *folkskolan*, då väl icke önskas att *småskolans* elever skola hållas till arbete. Men det är givetvis — såsom även av utredningen framgår — i första hand för de *minsta* skolbarnen som förbättring i sanitära förhållanden bör eftersträvas.

Vad njutandet av lämplig föda vidkommer torde, enligt vad uppgives, redan nu mångenstädes den till skolan medförda matsäcken vara av bästa beskaffenhet (särskilt lämnas sådant meddelande från Östergötland). Se för övrigt härom Skolhygieniska spörsmål sid. 117. Situationen torde åtskilligt förbättrats sedan den däri refererade undersökningen ägde rum. För övrigt borde snarast *allmänt* genomföras anvisningarna i t. ex. »Skolhygieniska spörsmål» angående bespisning i skolorna, så försvunne lätteligen den här ifrågavarande eventuella fördelen med varannandagsläsningen. Likaså är det ju ett gammalt önskemål, lätt att förverkliga, att i skolorna beredas lärjungarna tillfälle till ombyte på fötterna. (Här och var redan infört). Och att skaffa barnen en regnkrage till skydd vid behov (se nyssnämnda arbete) torde i allmänhet vara en överkomlig sak för föräldrarna, eventuellt kommunen. Att överanstängning, sjuklighet och förkylning i allmänhet skulle bliva mindre i varannandagsskolor, kan med skäl betvivlas. Ingen erfarenhet talar härför, men väl åtskilligt däremot, såsom ovan framhållits. För övrigt kan med fog ifrågasättas, huruvida ej arbetet hemma kan komma att i lika hög grad överanstänga och utsätta för »förkylning» och sjukdom som skolgången. — Överanstängning av skolarbete torde väl hota nästan mera under varannandagsläsning, enär då läraren är benägen

driva arbetet intensivare, hemuppgifterna måste bli betydligt mer omfattande och lärjungarna ha att bereda sig för skolan efter en dag av säkerligen merendels för dem ganska tungt kroppsarbete (se Skolhygieniska spörsmål sid. 137). Den konstaterade bättre skolgången i småskolan än i folkskolan torde sammanhånga med, att folkskolebarnen mångenstädes ganska hårt pressas av arbetet under de från skolan lediga dagarna. Dessutom tycks av allt att döma intresset för undervisningen i allmänhet vara mindre i de halvtidsläsande skolorna än i de andra, och vad detta betyder för tröttheten torde ej behöva påpekas. Överanstängning genom arbetet *i och för skolan* torde för övrigt långt ifrån vara säkert konstaterad. Hittills gjorda undersökningar tala ej därför. Troligen har professor Schuyten, Holland, rätt, då han på grund av omfattande experimentella undersökningar påstår, att överanstängning under skoltiden merendels beror på bristande hygien i allmänhet. Professor De Moor yttrar också: »il n'y a pas surmenage à l'école mais malmenage» (Ej överanstängning, men vanskötsel). Undras, om ej dessa från andra håll hämtade yttranden skulle passa ganska bra in på våra folk- och småskolor på landet.

Ur folkskolinspektörernas redogörelser må några exempel på meningarna om varannandagsläsning anföras. Så säges från *Södermanlands västra*: skolgången beror ej så mycket på väglängd som på förtroendet för läraren. Sämst är den i halvtidsläsande skolor. Liknande yttranden förekomma (muntligen) från: Närke, där folkskolväsendet tyckes stå högt, Skaraborgs norra, Nordsmålands västra och Östergötlands östra distrikt. Å vissa håll tyckas föräldrarna vid halvtidsläsning föredraga periodläsning (skolgång varje dag under en termin, ledigt den andra) framför varannandags skolgång. Så t. ex. i *Dalsland* och *Sydsmålands västra*, (även om vägen är milslång), där det, enligt föräldrars uttalanden, anses, att vid sistnämnda skolform blir det ingenting bevänt varken med skolarbetet eller hjälpen i hemmet. I *Sydsmålands östra* förekommer nästan alls ingen varannandagsläsning, enär man allmänt vid halvtidsläsande skolor önskar periodläsning.

Omvårdnaden i sanitärt avseende från skolans sida om skolbarnen å landsbygden är å sina ställen utmärkt god, å andra och säkerligen flertalet platser lämnar den ännu mycket övrigt att önska. En allmän uppryckning av skolhygien vore väl behövlig, men ått härvid börja med ett generellt införande av varannandagsläsning eller att ens taga till detta system över hela landet som en hjälp, vore nog alldeles förfelat. Ej heller synes det som skulle mycket vinnas för hälsovården genom att koncentrera alla ansträngningar på ått förkorta skolvägarna. Detta är i många fall väl behövt, naturligtvis även vid halvtidsläsande skolor — något som egendomligt nog knappast framhållits vid förordandet av dessa — och *alldeles särskilt för småskolans lärjungar*, men sättet ått nå detta mål torde i de speciella fallen kunna såsom hittills överlämnas ått skolmyndigheternas avgörande under rådplägning med de närmast intresserade.

Huru medicinsk-hygienisk sakkunskap berde få göra sig gällande till förmån för våra folk- och småskolor är angivet i det ovan flerstädes citerade arbetet »Skolhygieniska spörsmål» och hänvisas till där framställda förslag.

Stockholm i mars 1924.

G. Sténhoff.